

ETISK VÄGLEDNING FÖR ARBETE BLAND BARN OCH UNGA

Ansvarig Utgivare:
Frälsningsarmén
Box 5090
102 42 Stockholm
08-562 282 00
www.fralsningsarmen.se

Detta material är upphovsrättsligt skyddat och får inte mångfaldigas utan medgivande från Frälsningsarmén.

För mer information samt beställningar av kurser och material kontakta itryggahander@fralsningsarmen.se

I Trygga Händer - etisk vägledning för arbete bland barn och unga
© Frälsningsarmén
Stockholm januari 2022 (femte upplagan)
Grafisk formgivning: Viktor Paulsson, bearbetning Lina Skoglund

Förord

4

IDENTIFIERA Kapitel 1-3

- 1. *Barnkonventionen* 6
- 2. *Vad är ett övergrepp?* 10
- 3. *Olika former av övergrepp* 14
 - Sexuella övergrepp 15
 - Fysiska övergrepp 18
 - Psykiska övergrepp 20
 - Andliga övergrepp 23

REAGERA Kapitel 4-8

- 4. *Nätkultur och utsatthet* 28
- 5. *Hur mår våra barn och unga* 39
- 6. *Ledarens roll bland barn och unga* 47
- 7. *Trygga miljöer* 54
- 8. *Tala är silver och tåga är guld* 58

AGERA Kapitel 9-12

- 9. *När du anmäler till socialtjänsten* 64
- 10. *I Trygga Händer rekryteringsstrategi* 70
- 11. *I Trygga Händer policy* 73
- 12. *I Trygga Händer handlingsplan* 76

Källor

80

FÖRORD

Frälsningsarmén vill sätta barnets bästa främst. Vi vill att alla barn och unga som vistas i vår verksamhet skall vara i trygga händer. Det är vår önskan och vårt ansvar. Bibeln är vår grund och med utgångspunkt i Frälsningsarméns uppdrag att möta mänskliga behov utan åtskillnad vill vi vara en vaken kristen aktör i vår tid. Materialet I Trygga Händer har funnits som en etisk vägledning och utbildning sedan 1999. Idag ser vi att vårt förhållningssätt har gjort skillnad, men det finns mer arbete att göra. Frågorna om barns och ungas utsatthet är tyvärr mer aktuella än någonsin, inte minst med den ökande utsattheten på nätet. Att vara ledare för barn och unga kräver medvetenhet och kunskap, I Trygga Händer vill hjälpa till att ge detta.

Frälsningsarmén satsar resurser på I Trygga Händer för att visa på barnets fullvärdiga rättigheter och unika värde. Vi vill erbjuda en trygg miljö för de barn och unga vi möter. Vi vill förebygga och motverka alla former av övergrepp och kvalitetssäkra vår verksamhet genom att:

- Identifiera olika former av övergrepp
- Reagera över bristfälliga beteenden och rutiner i vår verksamhet
- Agera i vårt ansvar som förebilder och ledare för att tillförsäkra barnets bästa

I Trygga Händer uppmanar ledare som direkt och regelbundet kommer i kontakt med barn och unga att:

- Ta sitt ansvar för att barn och unga som anförts oss skall känna sig trygga
- Ta sitt ansvar för att de människor som arbetar med barn och unga skall känna sig trygga
- Uppmärksamma det faktum att trygghet för barn och unga som finns inom våra verksamheter är en angelägenhet för alla, inte bara för våra barn- och ungdomsledare
- Bli medvetna om nödvändigheten att skapa och/eller förändra rutiner för att uppnå största möjliga trygghet

Vårt mål är att bedriva en verksamhet fri från alla former av övergrepp. Vårt budskap är därför att övergrepp är fullständigt oacceptabelt.

Materialet tar avstamp i våra kristna värderingar och FN:s konvention om barnets rättigheter. Vidare har vi vår utgångspunkt i den svenska lagstiftning som finns på området. Lagstiftningen förändras men vi väljer alltid att se den som lägsta nivå för att sedan i de sammanhang vi kan, ta ett utökat etiskt ansvar och gå ett steg längre. Vi vill sätta barns och ungas skyddsvärde främst.

Idag arbetar många samfund och organisationer med I Trygga Händer.

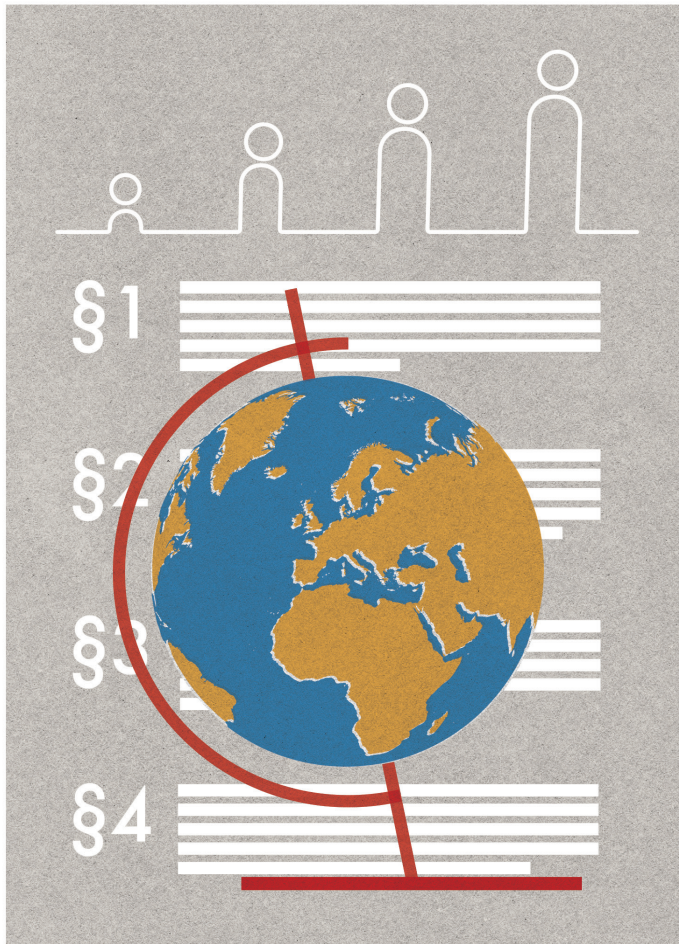
Vi hoppas att detta material ger en god etisk vägledning och kommer till användning i er verksamhet. Om kyrkan inte är en trygg miljö för barn och unga så måste den bli det. Tillsammans kan vi göra större skillnad!

Vi vill uppmuntra dig som är ledare att fortsätta kämpa för barnens och de ungas bästa. De behöver få känna hopp och ljus i en värld som ofta är ganska mörk. I bibeln står det:

Och ljuset lyser i mörkret och mörkret har inte övervunnit det. Joh 1:5

Referensgruppen för I Trygga Händer, januari 2022

1. BARNKONVENTIONEN

Hur försäkrar vi oss om att vi tillgodoser barns behov av skydd? Vi har ett etiskt och mänskligt ansvar att förebygga övergrepp i vår verksamhet, men vi har också skyldigheter som är reglerade i lag och folkrättsliga konventioner. Den främsta av dessa är FN:s konvention om barnets rättigheter, kallad barnkonventionen.

Den 20 november 1989 tog FN beslut om barnkonventionen, som ger barnet egna rättigheter. Barnkonventionen består av 54 artiklar som var och en innehåller regler om hur barn ska behandlas och vilka rättigheter barnen har. Det är den FN-konvention som flest länder i världen har skrivit under. En konvention är ett bindande dokument som undertecknande stater är skyldiga att följa. Sverige var ett av de drivande länderna under konventionens utformande och även ett av de första att underteckna den. I Sverige är barnkonventionen välkänd och omtalad och sedan 1 januari 2020 svensk lag och likställd med andra svenska lagar. Trots detta finns det fortfarande brister i hur barnkonventionen efterföljs i Sverige, på alla nivåer i samhället. Det finns därför ett stort behov av att stärka kunskapen och arbeta för att barnens rättigheter tillgodoses. Det finns också ett stort behov hos barn och unga att få större kunskap om vilka rättigheter de har.

Varför behövs det särskilda regler för barnets rättigheter?

Barn är särskilt utsatta och sårbara och behöver vuxna som står upp och tar ansvar för deras rättigheter. Trots detta har historien visat att barn ofta är de stora förlorarna när det gäller att få sina rättigheter tillgodosedda och att de ofta kommer i andra hand. Det finns därför ett särskilt skydd inbyggt i barnkonventionen. Barn ska bland annat skyddas mot misshandel och sexuella övergrepp, ekonomiskt utnyttjande, narkotika, handel med barn, deltagande i väpnade konflikter, tortyr och dödsstraff. Barns behov av vuxnas omvårdnad och närhet gör att barnkonventionen innehåller artiklar och regler om vårdnadshavarens, andra vuxnas och länders åtaganden gentemot barn. Barnkonventionen är bindande och slår fast att barn är individer med egna rättigheter, inte föräldrars eller andra vuxnas egendom. Artikel 19 talar om skydd mot övergrepp och är särskilt relevant i vårt arbete att förebygga alla former av övergrepp.

Barns rätt till skydd mot övergrepp

Artikel 19 slår fast skyldigheten att vidta lämpliga åtgärder för att skydda barn mot alla former av:

- fysiskt eller psykiskt våld
- skada eller övergrepp
- vanvård eller försumlig behandling
- misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp

Denna skyldighet ligger på konventionsstaterna, i vårt fall Sverige, och innebär att vi som land behöver se över lagstiftning, vidta administrativa och sociala åtgärder samt utbilda för att uppnå detta. Åtgärderna kan innebära att upprätta sociala program, arbeta förebyggande och arbeta på olika sätt för att skydda barn mot övergrepp samt hjälpa barn som blivit utsatta för övergrepp.¹

Barnkonventionens barnsyn och de fyra grundprinciperna

Barnkonventionen präglas av en syn på barn som fullvärdiga individer med egna rättigheter. Barndomen är en unik period i en människas liv med lika högt värde som vuxenlivet. Barnkonventionen framhåller både barnets speciella behov av skydd och barnets rätt att bli behandlat med samma respekt som alla andra människor. Konventionen innehåller också artiklar om rätten att bli lyssnad till, ha inflytande och vara delaktig. Barnkonventionen understryker att alla rättigheter som gäller för vuxna också ska gälla barn, men att barn dessutom behöver ett antal tilläggsrättigheter för att garantera att barnets bästa alltid ska beaktas.

Det finns fyra grundläggande principer i barnkonventionen som ska genomsyra allt:

- **alla barn har samma rättigheter och lika värde** (artikel 2)
- **barnets bästa ska beaktas i alla beslut som berör barn** (artikel 3)
- **alla barn har rätt till liv och utveckling** (artikel 6)
- **alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad** (artikel 12)

Utifrån dessa fyra grundprinciper ska vi läsa barnkonventionen och förstå barnets rättigheter. Man kan likna dem vid ett par glasögon där grundprinciperna är linsen vi ser de övriga artiklarna genom. Rättigheterna relaterar till varandra och tillsammans ligger de till grund för den attityd till barn som man kan säga utgör barnkonventionens barnsyn.² Hur kan vi då hjälpas åt att uppfylla de fyra grundprinciperna? I Trygga Händer utgår ifrån barnkonventionens barnsyn, genom att uppmana till att i vår verksamhet erbjuda riktlinjer och verktyg som tillgodoser barnets behov av delaktighet och dess särskilda skyddsvärde. Det handlar främst om kravet på att alla ledare ska ha genomgått kursen I Trygga Händer. Vi uppmanar också till att alla verksamheter upprättar lokala handlingsplaner som sätter barnens bästa främst. När vi tar beslut i verksamheten bör vi fundera över vilken konsekvens beslutet får för barn och unga.

Låt barn och unga bli medvetna om sina rättigheter

Alla barn, oavsett omständigheter och livssituation, har rätt att få information om sina rättigheter. Barn i utsatta situationer måste få specifik information om sina rättigheter och vart de kan vända sig för att få stöd. Om barn och unga blir medvetna om sina rättigheter och kan uttrycka dem i kontakter med vuxna ökar trycket på vuxenvärlden att tillgodoser barnens behov. Att känna till sina rättigheter är ofta en förutsättning för att kunna påverka sin situation och ha möjlighet att påtala kränkningar av sina rättigheter.

I och med att barnkonventionen blev svensk lag 2020 så har samtalsmaterial om barns rättigheter tagits fram för olika åldrar. Ett av dem är elevkonventionen som tagits fram som underlag för lärare eller andra vuxna som möter barn, så att de på ett lättare sätt kan prata om svåra frågor. För den som arbetar med yngre barn har barnombudsmannen gett ut ett samtalsmaterial som heter Mina rättigheter.³

Att samtala om:

- Samtalar ni med barn och unga i er verksamhet om innehållet i barnkonventionen? Hur medvetna är de om sina rättigheter?
- På vilket sätt kan barn och unga vara med och påverka beslut som berör dem i er verksamhet?

I Trygga Händer rekommenderar:

- Sätt upp barnkonventionen väl synlig i era lokaler!

Vidare läsning:

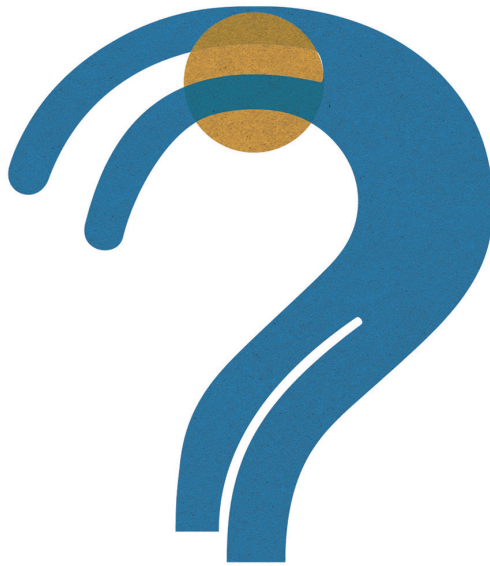
- Barnrättsresan, metoder och verktyg, Barnombudsmannen
- Lättläst version av Barnkonventionen, Barnombudsmannen
- Rädda Barnens långa version av Barnkonventionen
- Rädda Barnen, barnkonsekvensanalys
- UNICEFs Introduktion till Barnkonventionen
- Barnets Rätt, En bok om barnkonventionen, SENSUS Studieförbund
- Att arbeta med Barnkonventionen – helt enkelt, Sanna Mohr & Sannie Wedberg
- Alla barns rätt, en bilderbok om barnkonventionen, Pernilla Stalfeldt
- Dina rättigheter, BRIS
- Barnkonventionen i kyrkan

¹ Barnkonventionen, Barnombudsmannen

² Barnkonventionen, Barnombudsmannen

³ Mina rättigheter, Barnombudsmannen

2. VAD ÄR ETT ÖVERGREPP?

–Det är väl inte så farligt, säger någon. Lite får du tåla, säger någon annan. Ingen av oss kan avgöra hur en kränkande handling eller ett bemötande är för en annan. Vi vet inte heller vad den vi möter har varit med om och vad detta väcker hos barnet eller den vuxne. Gränsdragningarna skiljer sig sedan åt, beträffande om handlingssättet är moraliskt eller lagligt felaktigt. Vår ståndpunkt är att alla former av övergrepp är fullständigt oacceptabla, det ger oss ett ansvar att ta varje situation och varje persons historia på allvar. Vi tar alltid utgångspunkt i om den enskilde har upplevt att den blivit utsatt för någon typ av övergrepp. Dock kan ett litet barn som är brottsoffer troligen inte själv bedöma att det har varit utsatt för övergrepp och även ett äldre barn kan sakna kunskap om vad som skett. Det är ofta omgivningen som hjälper brottsoffer att avgöra och definiera vad som skett.

Vi tar vår utgångspunkt i barnkonventionen där artikel 19 stadgar skyddet av alla former av övergrepp såsom *”fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp”*. Vidare tar vi hjälp av artikel 6 och 27 som stadgar varje barns rätt till såväl fysisk, psykisk, andlig, social och moralisk utveckling och menar att dess motförhållande gör intrång i barnets rätt till skydd mot övergrepp.

Gränsen mellan olika former av övergrepp kan vara oklar och ibland kan flera former av övergrepp förekomma samtidigt. Många barn och unga som varit utsatta för någon form av övergrepp kan ha symptom som passar in på beskrivningen av olika sorters övergrepp. För att ett övergrepp ska kunna begås krävs någon form av maktövertag från den ena personen. Detta i sin tur förutsätter att den andra på något sätt kommer att befinna sig i ett beroendeförhållande. Vuxna har ett naturligt maktövertag över barn på många områden och barn står i beroendeställning till vuxna. Vi behöver även vara medvetna om att övergrepp förekommer mellan barn. Barn kan utsätta varandra för alla former av övergrepp genom mobbning, trakasserier eller misshandel på nätet och i andra miljöer.

ÖVERGREPP HANDLAR OM:

- kränkning av någon form som hindrar fysisk, psykisk, andlig, social och moralisk utveckling
- utnyttjandet och kränkningen av någons integritet
- maktövertag/att komma i beroendeställning

I följande kapitel kommer vi närmare att gå igenom vilka olika former av övergrepp vi behöver identifiera.

Makt-beroendeförhållanden⁴

Maktskillnader mellan barn, unga och vuxna.

Barn & Unga

Fysisk makt

Mindre makt som växer med åldern.

Ekonomisk makt

Har ingen eller begränsad tillgång till pengar. Är beroende av vuxna för att få pengar, mat, kläder och nöjen.

Social makt

Beroende av vuxna. Kan sällan välja sin egen sociala situation. Förväntas att lyssna, respektera och lyda vuxna.

Kunskapsmakt

Befinner sig i en inlärningsprocess (om) gällande vad som är rätt och fel, lagar, rättigheter och det juridiska systemet och är beroende av vuxna för att lära sig (om) detta.

Intellektuell makt

Neurologisk utveckling i hjärnan och intellektuell utveckling pågår.

Psykologisk makt

Befinner sig i en process med att hitta sin identitet, gör erfarenheter utifrån sina känslor och ger uttryck för dessa, håller på att lära sig att hitta sina egna behov, preferenser och önskningar.

Sexuell makt

Är kanske inte medveten om sexuella angelägenheter, sexualiteten är i sin begynnelse, är i en upptäcktsfas av sin sexualitet

Religiös makt

Förhållandet till religion och tro är under utveckling. Har ett religiöst maktunderskott, har behov av att stötta sig mot vuxna och är hänvisade till vuxnas tolkningar och konstruktioner.

Vuxna

Fysisk makt

Starkare, större, mer makt.

Ekonomisk makt

Arbetar eller har lättare tillgång till pengar och kan i större grad köpa vad de önskar.

Social makt

Kan själva välja vilka de ska vara tillsammans med. Blir respekterade mer och blir lyssnade till i större utsträckning än unga.

Kunskapsmakt

Vet hur världen fungerar, känner till lagar och hur det juridiska systemet fungerar och vad som utifrån det anses rätt och fel.

Intellektuell makt

Utvecklat intellekt, har manipulationsfärdigheter, kan överväga koncept och klarar att känna av andra människors tankar och känslor.

Psykologisk makt

Vet i större grad vilka de är, har kommit till insikt om sina uttryck och känslor och är uppmärksamma på sina egna behov, preferenser och önskningar.

Sexuell makt

Vet vad som är ett acceptabelt sexuellt förhållningssätt, maktsituationer, innehåll och ekvivalens i sexuella förhållanden.

Religiös makt

(Vuxna i religiösa kontexter)

Känner till det religiösa språket, normativ makt, legitimeringsmakt och definitions-makt. Kan ge sig själv etisk dispensation. Får sitt beteende bedömt utifrån sin position och ställning på arenan.

Att samtala om:

- Hur skulle du själv förklara vad ett övergrepp är?
- Håller du med om att det är den som blivit utsatt som själv avgör om det är ett övergrepp eller inte? Förändrar det ditt bemötande av barn och unga att resonera så?
- Kan man begå övergrepp utan att veta om det?
- Varför är det viktigt att upptäcka övergrepp?
- Vad tänker du om att barn är i beroendeställning till vuxna?

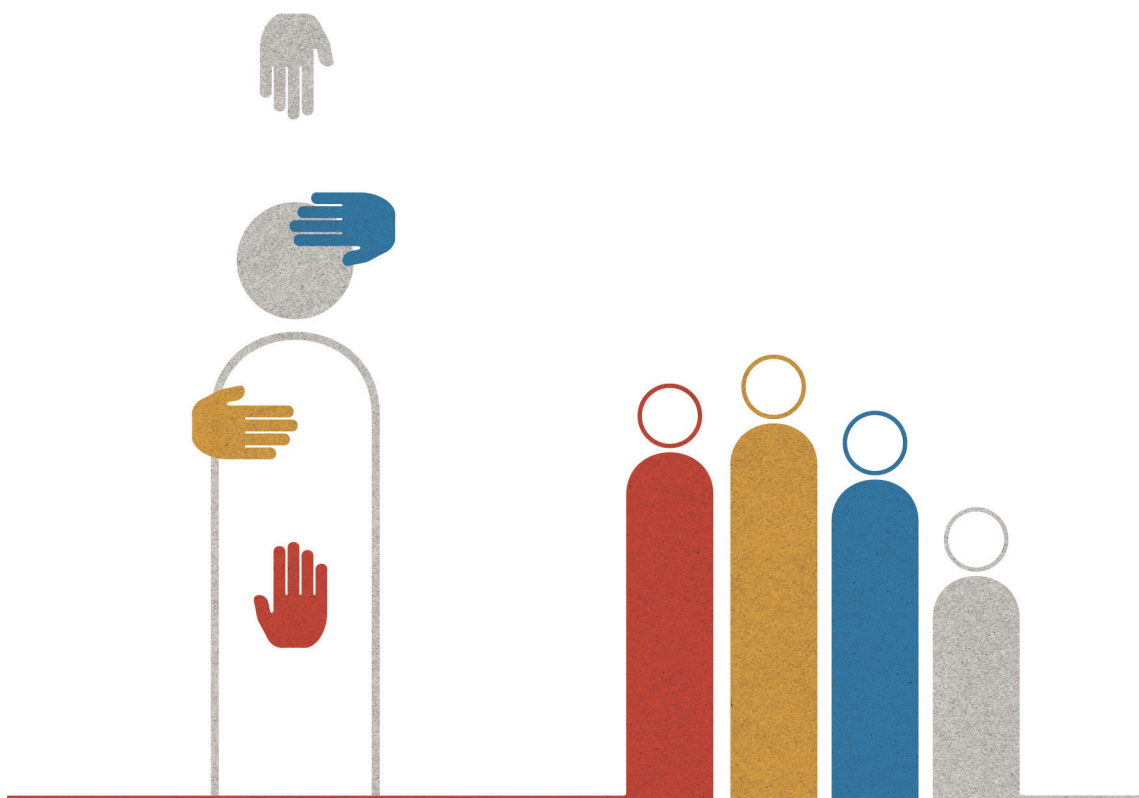
Vidare läsning:

- Barnombudsmannen, www.barnombudsmannen.se
- Brottsförebyggande rådet, www.bra.se
- Socialstyrelsen, www.socialstyrelsen.se
- Polisen, www.polisen.se
- Detta borde alla veta om sexuella övergrepp mot barn, Rädda Barnen

⁴ Trygge Rom, Engedal, Persson og Torp, Verbum 2013

3.

OLIKA FORMER AV ÖVERGREPP

I vårt förebyggande arbete mot alla former av övergrepp behöver vi kunna identifiera de olika former som kan förekomma. Då kan vi bättre se de risker som kan finnas i vår verksamhet, för att sedan kunna reagera och agera utifrån dem.

I Trygga Händer har sin utgångspunkt i fyra kategoriseringar av övergrepp: sexuella, fysiska, psykiska och andliga. Det finns givetvis andra sätt att kategorisera övergrepp än det vi valt här.

- **Sexuella övergrepp**
Trakasserier, incest, sexuell exploatering såsom dokumenterade sexuella övergrepp (pornografi) och människohandel
- **Fysiska övergrepp**
Olika slags våld, försummelse eller vanvård
- **Psykiska övergrepp**
Emotionella kränkningar, diskriminering och mobbning
- **Andliga övergrepp**
Maktmissbruk i Guds namn, tvång och fördömsel

Kommittén mot barnmisshandel, som arbetade på uppdrag av regeringen, definierade år 2001 barnmisshandel som: *när en vuxen person utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller försummar att tillgodose barnets grundläggande behov.* Definitionen handlar om vuxnas övergrepp mot barn, men omfattar även kränkande beteende och försummelse. Däremot innehåller den inte vad som är vanligt i en del utländska definitioner: om våldet varit avsiktligt, och om det har kulturella bakgrundsfaktorer. Avsikten var att markera att vi i Sverige inte heller under dessa omständigheter godtar övergrepp mot barn. I Världshälsoorganisationens (WHO) definition av utsatthet hos barn (Child Abuse and Neglect) från år 2002 tas även exploatering av barn i vinstdrivande syfte upp. WHO:s definition påpekar också barnets beroendeställning till de vuxna tydligare än den svenska definitionen. I dessa definitioner handlar övergreppen om när en vuxen utsätter ett barn men dessa övergrepp sker även barn emellan.

SEXUELLA ÖVERGREPP

Rädda barnen beskriver sexuella övergrepp mot barn enligt följande:

Sexuella övergrepp mot barn innefattar alla former av sexuella handlingar som ett barn utsätts för av en annan person. Sexuella övergrepp kännetecknas av att utnyttja ett barns beroendeställning eller utsätta barnet för handlingar som det inte kan förstå eller är moget för. Med barn menas personer under 15 år alternativt en person mellan 15 och 18 år som på något sätt står i en beroendeställning till gärningspersonen. Sexuella övergrepp mot barn kan vara både fysiska och icke fysiska. Fysiska övergrepp kan till exempel vara beröring av barnets privata kroppsdelar, att barnet tvingas ta på en annans könsorgan eller olika former av samlag. Icke-fysiska övergrepp kan vara att barnet tvingas till att titta på ett könsorgan eller visa sin egen kropp, att tala till barnet på ett sexuellt utstuderat sätt, att smygitta på barnet när det badar eller klär av sig, att tvinga barnet att titta på pornografiska filmer, bilder eller böcker, att exploatera barnet genom att dokumentera de sexuella övergreppen barnet utsätts för eller prostitution. Under senare år har sexuella övergrepp mot barn på internet ökat. Ett exempel på ett icke-fysiskt övergrepp på nätet är att barnet uppmanas posera framför en webbkamera. Många övergrepp som sker på nätet är till en början icke-fysiska, men kan genom utpressning och hot ta fysisk form längre fram, till exempel genom att barnet tvingas begå övergrepp på sig själv.⁵

När prepubertala barn utsätts för övergrepp är det vanligast att förövaren är någon i barnets närhet, till exempel en förälder eller styvförälder. Vad gäller unga är det däremot vanligare att förövaren är en utomstående eller någon som tillhör yttre bekantskapskretsen till offret.⁶

I och med sexuella övergrepp på nätet kan övergrepp även förekomma utan att förövaren och offret är i samma rum. Det är möjligt att fälla en gärningsman för våldtäkt om barnet har hotats eller tvingats att utsätta sig själv för övergreppen utan att gärningsmannen har rört barnet fysiskt.

Barn och ungas upplevelser

Många gånger upplever den som utsatts för övergrepp att hon eller han inte varit tillräckligt tydlig med att säga nej. Det är vanligt att man ger sig själv skulden, men det är viktigt att veta och förstå att det är förövaren som är ansvarig för övergreppen.⁷ Det är alltid den vuxne som bär det fulla ansvaret när barn blir tvingade, lurade eller mutade för sexuella syften. Barn som utsätts för sexuella övergrepp är i beroendeställning och kan därför ha svårt att värja sig. Med hänsyn till barnens ålder och mognad, förstår yngre barn oftast inte riktigt vad som pågår, inte heller vilka följder sexuella övergrepp från en vuxen får för dem.⁸ Om förövaren är en person som barnet är beroende av (såsom en förälder, far- och morföräldrar, lärare eller ledare) kan barnet vilja skydda sig själv och den goda bilden av förövaren genom att förneka att något hänt och lämna bortförklaringar. Barnet kan ta på sig skulden för det som hände, detta kan bli en sorts överlevnadsstrategi.

För ett utsatt barn leder övergrepp oftast till dålig självkänsla, rädsla för andra, rädsla för intimitet, rädsla för att visa eller känna känslor. Det kan också visa sig i bristande tillit till omgivningen samt ångest, oro, skam och skuld. Barnet kan få fysiska symptom såsom magont, huvudvärk, felaktig kroppsuppfattning eller ätstörningsbeteenden. Mardrömmar är inte ovanligt och inte heller ett förändrat sexuellt beteende som vuxen. I vissa fall blir den utsatte den som utsätter andra för att kunna hantera och bemästra ångesten över det som han eller hon upplevt som barn.

Vad säger lagen?

I brottsbalken, kapitel 6, beskrivs sexualbrott såsom våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, sexuellt utnyttjande av barn, samlag med avkomling, utnyttjande av barn för sexuell posering, utnyttjande av köp av sexuell handling av barn, sexuellt ofredande, kontakter med barn i sexuellt syfte samt koppleri.

Under brott mot frid och frihet i brottsbalkens kapitel 4, återfinns brott som även blir aktuella rörande sexualbrott mot barn; människohandel med barn för sexuella ändamål, olaga hot/tvång, kränkande fotografering, olaga integritetsintrång och olovlig identitetsanvändning.

2013 förstärktes sexualbrottslagstiftningen med syfte att förstärka skyddet för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Bestämmelsen om våldtäkt utvidgades från "hjälplost tillstånd" till det vidare begreppet "särskilt utsatt situation". Så ska även situationer där ett offer möter övergreppet med passivitet kunna räknas som våldtäkt. Allvarliga sexuella övergrepp mot barn ska i större utsträckning kunna bedömas som grova brott av domstolarna. Minimistraflet höjdes till fängelse i ett år. Kravet på så kallad dubbel straffbarhet avskaffades, det vill säga att köp av sexuella handlingar av barn eller utnyttjande

av barn för sexuell posering utomlands kan straffas i Sverige även om det är tillåtet i det andra landet.

Den 1 juli 2018 började samtyckeslagen att gälla vilket innebär att gränser för om en gärning ska räknas som straffbar går vid om deltagandet i en sexuell aktivitet är frivillig eller inte. En förövare ska kunna dömas för till exempel våldtäkt även om inte hot eller våld förekommit.⁹

Sexuella trakasserier

Sexuella trakasserier innebär att kränka någon genom ett sexuellt beteende. Det kan till exempel vara att röra vid någon på ett sätt som personen inte gillar eller att ge kränkande sexuella kommentarer. Ingen ska behöva utsättas för sexuella trakasserier.

Många skulle svara nej på frågan "Har du utsatts för sexuella trakasserier?" Men om man beskriver vad sexuella trakasserier kan vara, kan många känna igen sig och svara ja. Sexuella trakasserier kan ske på skolor eller arbetsplatser. Om det sker på andra platser är det, beroende på handling att anses som sexuellt ofredande eller sexuella övergrepp. Både tjejer och killar kan utsättas och både tjejer och killar kan utsätta andra. Sexuella trakasserier kan vara brottsligt. Det beror på vad som har hänt, och var det hände.

Exempel på sexuella trakasserier:

- Att röra vid någon på ett sätt som den inte gillar.
- Att skicka någon oönskade meddelanden med sexuella anspelningar.
- Att visa sig själv på ett sexuellt sätt framför någon som inte vill det, till exempel i webbkameran.
- Att ta bilder som sedan sprids utan att personen vill det.
- Att visa eller sätta upp sexuella bilder som känns obehagliga för andra.
- Att sprida sexuella rykten om någon, som att den personen har haft sex med många.
- Att göra något sexuellt med sitt kroppsspråk inför någon som inte gillar det.
- Att prata eller skämta om sex med någon som inte gillar det.

Många gånger tror vi att sexuella trakasserier handlar om en vuxens handlingar mot ett barn, men detta förekommer barn och unga emellan, i synnerhet på internet. Det är ditt ansvar som vuxen att få varje barn och ungdom i verksamheten att känna trygghet. Det är du som anger tonen och bryter en dålig jargong. Det kan vara svårt att dra gränsen mellan att skämta med sexuell anspelning och flirta, till att det uppfattas som trakasserier. Barn, unga eller ledare får aldrig utsättas för något av detta i vår verksamhet. En ledare ska inte ens behöva fundera över sin gränssättning för sexuella anspelningar och trakasserier, eftersom vi har en nolltolerans i vår verksamhet.

Nolltolerans mot sexuella trakasserier

Du som ledare måste tala om för den som kränker, att hans eller hennes beteende inte är acceptabelt. Jargonger med anspelning av trakasserier får inte förekomma i vår verksamhet.

Vad gör du om det inte räcker att säga ifrån? Om inte beteendet upphör, betyder det att det är du som bryter mot diskrimineringslagen. Du som ledare måste sätta gränser och följa upp att de respekteras av alla i din grupp. Ditt ansvar som ledare innebär att du måste få alla att känna sig trygga. Om du behöver stöd och hjälp tala med ansvarig ledare eller närmsta chef. Du kan också få råd av ITH-rådgivaren.

I Sverige är nedre gräns för att ha lagligt sex femton år, förutsatt att det sker med samtycke. Även om lagen säger att sexuella relationer mellan unga som fyllt 15 år inte är olagligt är I Trygga Händers riktlinje att det inte är lämpligt när minderåriga vistas i vår verksamhet. Det är extra viktigt att vi skapar trygga miljöer i samband med läger och övernattningsar och att vi samtalar med våra unga om dessa frågor. Föräldrar ska känna att de tryggt kan lämna sina barn och unga till oss. Vi behöver också ha en medvetenhet när vi planerar och genomför lekar och aktiviteter så att vi undviker alltför intima situationer, hårda tag eller kränkningar.

Att samtala om:

- Har du reflekterat över att en oskyldig flirt kan räknas som sexuell trakasseri? Vad tänker du om det?
- Har du själv varit med om att någon flirtat med dig på ett sätt du inte varit bekväm med. Hur kände du dig?
- Hur förebygger och förhindrar vi sexuella övergrepp i vår verksamhet?
- Vad har ni för riktlinjer i samband med övernattningsar för barn och unga?

FYSISKA ÖVERGREPP

Fysiska övergrepp innefattar det som syns på barnets kropp och som någon annan tillfogat. Det innebär till exempel att ett barn orsakas kroppsskada, sjukdom, smärta eller blir försatt i vanmakt eller annat liknande tillstånd. Det kan handla om att någon slår barnet med eller utan tillhygge, nyper, sparkar, knuffar, kastar, skakar, luggar, river, biter barnet eller tvingar in föremål i barnets mun. Fysiskt övergrepp är också att förgifta, bränna, skälla, riva, dränka eller kväva barn. Varje form av kroppslig bestraffning innebär fysiskt våld. I flera former av sexuella övergrepp ingår fysiskt våld för att tvinga barnet till underkastelse. När ett barn vanvårdas eller försummas kan det innebära att barnet går hungrigt, är undernärt eller fryser som följd av avsaknad av till exempel vinterkläder och riktiga skor. Barnet påverkas psykiskt och fysiskt vilket kan påverka barnets möjlighet till utveckling. Sådan vanvård räknas också till fysiska övergrepp.¹¹

Exempel på tecken på fysiska övergrepp hos barn:

- Oroande beteendeförändringar.
- Försenad eller stillastående språkutveckling.
- Dålig hygien eller ovårdade kläder.
- Dålig tillväxt, avmagring och barnet ser blekt ut.
- Koncentrationssvårigheter, överaktivitet, impulsivitet och aggressivitet.
- Social omognad i samspel med andra barn och vuxna.
- Okritiskt kontaktsökande med vuxna som ibland kan upplevas som intensivt men som samtidigt blir kortvarigt.
- Inlärningsvårigheter.
- Nedstämdhet.
- Dåligt självförtroende.
- Svårigheter att klara av nya situationer, vilket kan leda till oro och ibland aggressivitet.
- Avsaknad av djupare relationer med andra barn, vilket efterhand brukar leda till att de blir utstötta ur gemenskapen.¹²

Förbud mot barnaga

Tio år innan barnkonventionen kom år 1979 införde Sverige som första land i världen ett förbud mot barnaga. Syftet var att tydligt visa att barn inte utgör något undantag när det gäller alla människors rätt till skydd mot våld. Det innebär att vuxnas ställning som fostrare av barn inte legitimerar att utöva våld under förevändning att det var nödvändigt i uppfostringssyfte. Idag finns förbudet mot aga i föräldrabalkens 6:1 och har följande lydelse: *Barn skall ha rätt till omvårdnad, trygghet och god uppfostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.* Förbudet avser alltså inte enbart fysiskt våld, det gäller även annan kränkande behandling i så kallat uppfostringssyfte. Lagen förbjuder inte föräldrar att ingripa fysiskt för att till exempel förhindra barnet att göra sig själv eller andra illa. Det är viktigt att förstå att det kan finnas situationer där föräldrar blir tvungna att ta tag om ett barn som har kommit helt ur balans eller som på grund av sitt oförstånd är på väg att ställa till svår skada. Förbudet i föräldrabalken medför inte direkt straffbarhet, vilket många tror. Det betyder alltså inte att föräldrar blir straffade om de gett sitt barn en örfil. Familjer som anmäls för konflikter med sina barn, ska i första hand få råd och stöd från socialtjänsten. För en eventuell straffbarhet inträder brottsbalkens bestämmelser om misshandel i brottsbalken 3:5 *"den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom, eller smärta eller försätter honom i vanmakt eller något sådant tillstånd döms för misshandel"*.¹³

Ny lag om barnfridsbrott

Förutom att barn kan vara direkt utsatta för fysiskt våld så är många barn utsatta för att bevittna våld och hot mot närstående. En ny lag om barnfridsbrott trädde i kraft 1 juli 2021. Den innebär att det nu även är straffbart att låta barn bli vittne till brott i nära relation. Ett barn som bevittnar våld blir nu målsägande och har då rätt till målsägandebiträde och

skadestånd.

Justitiedepartementet redogör skillnaden från tidigare, att det nu blir straffbart att utsätta ett barn för att se eller höra vissa brottsliga gärningar, såsom vålds- och sexualbrott, i en nära relation.¹⁴

Fortfarande stora brister

Fysisk bestraffning av barn har minskat i Sverige vilket är en fantastisk framgång och troligen en av de mest markanta förändringar i vuxnas attityder och beteenden som skett på en så kort period som fyrtio år i Sverige. Men att det generellt sätt blivit bättre för barn i Sverige betyder inte att alla barn har det bra. Enligt socialstyrelsens skrift *Barn som utsätts för fysiska övergrepp* från 2010, finns en mindre grupp barn, 1–2 %, som får utstå upprepade fysiska övergrepp. Det finns även här skäl att understryka att fysiska övergrepp är en del av en större problematik av utsatthet bland barn och unga. Allt talar också för att exempelvis långdragna psykiska trakasserier och vanvård är minst lika allvarligt för barnets utveckling som direkta övergrepp.¹⁵ Brottsförebyggande rådet redovisar statistik för våld mot barn i olika åldrar på sin hemsida.¹⁶

Otrygga relationer mellan föräldrar och barn behöver kompenseras genom att tryggare förhållanden utvecklas till exempel i förskolan, skolan eller i det civila samhället. Trygga relationer skyddar barnet och därför behöver andra vuxna såsom lärare, ledare och personal ta ansvar och arbeta förebyggande. Orsaken till att föräldrar försummar eller behandlar sina barn illa kan vara stress, psykisk ohälsa eller andra faktorer och finns inom alla sociala skikt. Många skäms inför andra vuxna för sina svagheter, men är ofta tacksamma när deras situation blir uppmärksammas och de får hjälp. Att förstå detta och våga gripa in utan att kränka föräldern, är oftast det bästa skyddet som personal och andra vuxna kan ge barnen.

Barn med funktionsnedsättning är mer utsatta för våld än andra. Dessa barn har en ökad sårbarhet på grund av en större isolering och sämre sociala nätverk vilket minskar möjligheterna att upptäcka våldet. Många är beroende av sina föräldrar som vårdare och har sämre kontroll över den egna kroppen. Avvikande beteende som kan finnas hos barn med diagnos kan upplevas som provocerande. Det har också visat sig, att just barn med uppmärksamhetsbrister och koncentrationsstörningar är särskilt utsatta för fysiska övergrepp. Det är exempelvis lätt att skylla blåmärken och andra skador som självorsakade hos ett barn med balanssvårigheter. Barn med funktionsnedsättning har dessutom ibland svårt med språket, lyssnas sämre till och har svårt att bli trodda.¹⁷

PSYKISKA ÖVERGREPP

Det finns olika definitioner av psykiska övergrepp och psykiskt våld. Den definition som vi utgår ifrån kommer från den statliga Barnmisshandelsutredningen 2001. Den lyder:

Psykisk barnmisshandel innebär att en vuxen person systematiskt eller oftast under lång tid utsätter ett barn för nedvärderande omdömen, nedbrytande behandling eller avsiktligt känslomässigt lidande. Det kan även vid allvarliga fall handla om en enstaka företeelse för att betecknas som misshandel.

Som psykisk barnmisshandel räknas till exempel orimligt hårda bestraffningar, förlöjligande, kritik, hån, nedvärdering, avvisande, utfrysning, orimliga krav, påtvingad isolering från sociala kontakter

och åldersanpassade aktiviteter eller konstant vägran att lyssna på barnets synpunkter. Som exempel på nedbrytande behandling kan nämnas fostran till asocialt beteende eller kriminalitet. Vissa skadliga expositioner skall också ses som psykisk misshandel, till exempel att barnet tvingas bevittna (se eller höra) våld i sin närmiljö eller leva i en miljö där våld eller hot om våld förekommer ofta.

Psykiskt lidande hos ett barn kan ta sig uttryck i skräck, ångest, glädjelöshet eller försämrat självförtroende. I alla former av fysiska övergrepp mot barn, inklusive sexuella övergrepp, ingår psykisk misshandel.¹⁹

Ovanstående definition är relativt heltäckande, dock saknas mobbning som bör finnas med som en form av psykisk misshandel. Mobbning kan exempelvis innebära kränkningar, hot och social isolering. Eftersom mobbning ofta är övergrepp som sker mellan barn så ger vi det ett särskilt utrymme under följande rubrik.

Mobbning

En person som utsätts för mobbning kan vara utsatt för samtliga av de andra övergreppen vi beskrivit. Sexuella, fysiska och psykiska övergrepp kan vara en del av mobbningen. Hos många sitter ären efter mobbning kvar länge, ibland hela livet. Därför är det viktigt att vara uppmärksam på mobbning och göra någonting åt den. Återigen påminns vi om vårt ansvar att lära oss identifiera för att kunna reagera och agera.

Att skuldbelägga ett barn, ge det nedsättande kommentarer, förlöjliga eller håna det, räknas som övergrepp och mobbning. Rapporter från barnrättsorganisationerna BRIS och FRIENDS visar att mobbning är vanligare än man tror.¹⁸

Vad är mobbning?

- Att bli fysiskt eller psykiskt systematiskt trakasserad.
- Att bli illa behandlad, förtryckt eller utesluten av kompisarna.
- Att bli kränkt av en person, men inte om det är en engångsföreteelse.
- Att bli kallad nedsättande uttryck.
- Att bli utsatt för våld.
- Mobbning kan ske via social media eller sms.
- Mobbning kan också vara att bli utfrysad helt och hållet.

Hur upptäcker man att någon blir mobbad?

Många barn och unga som blir mobbade gör sitt bästa för att dölja det. Den mobbade skäms och vill inte att någon ska veta vad som händer. Kanske har de som mobbar utsatt den mobbade för hot om han eller hon berättar. Ibland hoppas den mobbade också att allt ska gå över. Den mobbades självkänsla och självförtroende drabbas och försämras.

Tecken på att ett barn blir mobbat kan variera men några av tecknen kan vara att barnet blir tystare och inte berättar vad som händer, varken för dig som ledare eller för sina föräldrar.

Sker mobbningen i skolan slutar kompisar följa med hem, barnet slutar umgås med kompisar eller får en helt ny umgängeskrets. Andra tecken kan vara fysiska eller beteenderelaterade såsom återkommande huvudvärk eller annan värk, vredesutbrott, sämre aptit, mardrömmar, blåmärken eller andra skador. Om mobbningen sker i skolan kan saker som mobiltelefon, klocka eller kläder försvinna. Studieresultaten kanske försämras och en ökad frånvaro på fritidsaktiviteter.

Det är viktigt att du pratar med barnen i er verksamhet om mobbning. Ni kan diskutera igenom hur ni vill ha det tillsammans och prata om vad mobbning är. Samtala om era värderingar, kom tillsammans överens om och skriv ner vilka regler som ska gälla er emellan.

I Trygga Händer rekommenderar:

- Om du fått reda på att ett barn är mobbat bör du först prata med barnet och berätta vad du kommer att göra. Ge inget tystnadslöfte till barnet, berätta att du måste ta ditt ansvar och sätta stopp för mobbningen.
- Prata även med den som har mobbat. Ett barn som mobbar gör det ofta utifrån egna problem. Försök ta reda på varför barnet mobbar andra och förklara noga vilka effekter det här beteendet får för den som blir mobbad och även för andra.
- Ta kontakt med vårdnadshavare till både det barn som blivit utsatt och till den som har mobbat barnet. Var beredd på att de kanske kommer med andra versioner av vad som hände.
- Dokumentera eventuellt händelser anknutna till mobbningen, till exempel skador.
- Om du har försökt prata med barnen och föräldrarna utan resultat, bör du ta hjälp av ansvarig ledare eller chef. Rådgivning kan ges av ITH rådgivare. Mobbning tolereras inte i vår verksamhet.
- Öka vuxennärvaron för en tid och följ upp så att du försäkrar dig om att mobbningen upphört.

Att samtala om:

- Förekommer mobbning i er verksamhet? Hur ser du till att det inte får ske?
- Varför tror du att barn utsätter andra barn för mobbning? Vad står det för?

Diskriminering

Psykiska övergrepp kan även ta sitt uttryck i diskriminering. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Diskriminering kan bland annat vara att man använder sig av förlöjligande eller nedvärderande generaliseringar utifrån de ovanstående diskrimineringsgrunderna.

Diskrimineringen kan även vara att ignorera eller undanhålla information som kan förknippas med någon av diskrimineringsgrunderna. Det gemensamma för sådana trakasserier är att en person kan känna sig förolämpad, hotad, kränkt eller illa behandlad. I diskrimineringslagen finns det krav på att arbeta med aktiva åtgärder. Begreppet aktiva åtgärder innebär till exempel arbete mot trakasserier och sexuella trakasserier. Lagen beskriver de aktiva åtgärderna som ett förbyggande arbete för att motverka diskriminering och verka för lika rättigheter och möjligheter. Kravet gäller arbetsplatser och skolor men kan också vara vägledande i andra delar av vår verksamhet. Det är viktigt att tänka igenom hur vi ska förebygga diskriminering i all vår verksamhet. Goda värderingar och respekten för alla människors lika värde ska genomsyra hela verksamheten för såväl vuxna som barn.²⁰

Exempel:

Några barn i er verksamhet kommer i bråk med varandra med anledning av deras etniska bakgrund. Du upplever detta som främlingsfientligt och behöver gå emellan och hantera situationen. Hur kan man bemöta detta?

Att samtala om:

- Vad har ni för rutiner i er organisation för att motverka diskriminering?
- Hur kan ni i er verksamhet motverka främlingsfientlighet?
- På vilka grunder ser ni störst risk för diskriminering i er organisation?

ANDLIGA ÖVERGREPP

Forskning om barn och ungas psykiska hälsa visar på att det finns en brist på forum för existentiella frågor i hela samhället. Det saknas också ett språk för existentiella frågor hos unga. I och med dessa brister kan barn och ungas känsla av mening med livet och sammanhang bli lidande. Barn har utifrån barnkonventionen rätt till en god andlig utveckling. Det innebär både rätten till religionsutövning och rätten från religionsutövning.

Det kan tyckas diffust vad ett andligt övergrepp kan vara. För att förstå vad ett andligt övergrepp är tar vi vår utgångspunkt i barnkonventionens rätt till liv och utveckling (artikel 6) och särskilt det som beskrivs som rätt till andlig utveckling. Andlighet ses här som en viktig aspekt av människans utveckling och hälsa. Att som barn bli berövad rätten till andlig utveckling kan därmed benämnas som ett andligt övergrepp.

I uppsatsen *Andlig utveckling och FN:s Barnkonvention*²¹ lyfts aktuell forskning fram på området om barns rätt till andlig utveckling.

Barnet behöver vuxenvärldens respekt, bekräftelse och vägledning även inom detta livsområde. Barnen behöver tas på allvar, deras känslor respekteras och deras åsikter bli hörda. Små barn har stora frågor om till exempel livet och döden, meningen med livet, moralfrågor, vem är jag och vem är jag tillåten att vara? Vem är Gud? Dessa frågor hör till livets

grundläggande frågor och visar att det finns en andlig och religiös dimension förenad med processen att mogna och växa upp.

Vuxenvärldens förhållningssätt till barns andliga utveckling är avgörande. De vuxna måste hjälpa barnen att upptäcka sitt inre liv och dela barnens tankar och funderingar i samspel och dialog. Barn behöver få hjälp att bli medvetna om sina inre tankar och känslor och formulera dem.

Det handlar om att se barnet som kompetent och medvetet, där barnets egna tankar ska värderas lika högt som de vuxnas. Kempe skriver sin uppsats utifrån Scotts teorier: *I enlighet med barnkonventionens syn på barns behov av andlig utveckling behöver professionella som arbetar med barn och ungdomar närma sig barns andliga upplevelser med öppenhet och flexibilitet. Att se barn och ungdomar som andligt medvetna och kompetenta kan vara en hjälp i att värdera dem och se deras fulla människovärde från det att de föds till världen.*²²

Om vi felaktigt använder oss av makt i en andlig kontext riskerar vi att begå andliga övergrepp. Gränsdragningen mellan att påverka genom att förmedla och berätta eller att insistera på något i den kristna trons budskap kan vara härfin. Det skall alltid vara ett val för barn och unga att ge uttryck för sin tro och andliga upplevelser. Att påverka barn och unga kan vara lätt och vi som ledare har därför ett stort ansvar att sätta gränser med respekt för personlig integritet i varje människas val att söka sin tro och respektera andras. Det kan handla om en stark ledare som förmedlar ett starkt budskap och en person som befinner sig i underläge. En ledare som är karismatisk kan också skapa en form av förälskelse hos sina anhängare och en önskan från dem att tillfredsställa ledaren på olika sätt.

Att uppleva fördömelse och utnyttjande från personer som säger sig ha kontakt med Gud, kan ge djupa psykiska sår. En person med andlig auktoritet har aldrig rätt att styra över en annan människa.

Hur motverkar vi andliga övergrepp?

Genom att respektera varje barn och dess föräldrar, kan vi motverka att vi gör oss skyldiga till något som kan uppfattas som ett andligt övergrepp. Dessa övergrepp kan ske medvetet eller omedvetet. Det första steget är att bli medveten om våra egna och andras beteenden. Precis som vid alla andra former av övergrepp handlar det här om ett maktövertag av en ledare i en viss position. När andliga övergrepp begås, kan detta maktövertag förstärkas ytterligare av att Gud och Guds vilja används i språket. I boken "Trygge Rom" beskrivs hur vi kan förebygga detta:

*"Vi kan motverka andliga övergrepp i liturgi och ritualer. Genom ritualer skapar vi fysiska och mentala rum, där vi kan ta plats i livets grundläggande relationer. När vi förstår och bemästrar ritualens funktion kan vi därför hjälpa varandra till äkta möten och undvika att oavsiktligt använda rituella mekanismer som förtrycker människor."*²³

Förutom att vi i vår verksamhet vill främja barns andliga utveckling och motverka andliga övergrepp så finns ytterligare en aspekt som vi bör tänka på. Människor som blivit eller blir utsatta för övergrepp i nära relationer får ofta en förändrad gudsbild och gudsrelation.

För att förebygga risken för andliga övergrepp behöver vi tänka på hur vi utformar gudstjänster, kyrkorum och verksamhet så att det skapar trygghet för alla. Vid förbön för

barn och unga behöver vi ha goda rutiner och utsedda förebedjare. Det är viktigt att vi förklarar för barnen och de unga vad vi ska göra, hur det kommer att gå till och varför vi gör på ett visst sätt. Undervisning ur bibeln bör alltid ske med utgångspunkt i barnens erfarenhet och ålder och sånger bör väljas noggrant med texter som de unga kan relatera till. Barn och unga ska alltid veta att det finns utrymme för frågor och funderingar samt att det alltid är frivilligt att delta *aktivt* i exempelvis bön, även om alla förväntas vara med vid en samling. När vi inbjuder till vår verksamhet är det också viktigt att vi är tydliga med att berätta för barnen och deras familjer att vår verksamhet bygger på kristen grund och att andakter med till exempel bibelläsning och bön förekommer.

Vi kan särskilt behöva tänka på vad vi använder för språk, metaforer och intimitet i barn- och ungdomsgudstjänster. Hängivelse och kroppskontakt kan bli problematiskt och ge oklara gränser gällande intimitet och sexualitet.²⁴

Symptom på andliga övergrepp

Erfarenhet från själavård där man mött människor som blivit utsatta för andliga övergrepp visar bland annat följande symptom hos den som utsatts:

- skuld och skam
- självfördömdelse
- rädsla att inte bli godkänd
- felaktig Gudsbild (en krävande Gud)
- hyper engagerad för att duga
- andliga mindervärdighetskänslor
- förnekar sig själv och sina behov

Främja existentiell och andlig hälsa

Vi har redan anat att barnkonventionens barnsyn förmedlar att den vuxnes inställning är helt avgörande för hur barnet kan få vägledning och stöd i sina egna frågor och känslor. För den dialogen finns olika redskap. En metod är att använda sig av berättandet som en resurs för barns andliga utveckling. Berättelser om vårt ursprung och livets stora frågor kan användas för att ge barn och unga sammanhang och en möjlighet att reflektera utifrån sina egna tankar.²⁵

Berättelsen inbjuder barnen att identifiera sig med olika roller. De använder sina känslor, tankar, sitt moraliska resonering och sin fantasi. Berättelsen kan vara bollplank och samtalspartner med barnens upplevelser av andlighet. Och relationen mellan läsoplevelsen och andlig utveckling behöver inte stanna vid själva upplevandet utan kan påverka läsarens beteende, handlingar och andliga mognad.

Den stora berättelsen som handlar om människans tillkomst, liv, död och existentiella villkor finns återberättad i de stora religionerna och de kulturella traditionerna. Avsikten är att erbjuda människan och barnen en livsberättelse. Berättelsen har alltid varit viktig för människans livstolkning. Berättelsen är självklar när det gäller barns andliga utveckling.

I kyrkans verksamhet är det naturligt att låta barn och unga ta del av bibelns berättelser. Evangelierna presenterar många olika människor och deras livssituationer vilket kan hjälpa oss att tolka vår egen situation. Equmenia har utformat en "Växa i tro-plan" med syfte att

hjälpa ledare att stödja barn och unga i sin trosutveckling i olika åldrar. Planen utgår från följande fyra ledord: berättelser, relationer, upplevelser och delaktighet.²⁶

Det är inte svårt att koppla vikten av den stora berättelsen och vikten av vägledande vuxna till Aron Antonovskys teorier om KASAM, där betydelsen av mening framgår i att hälsa uppkommer då individen har en känsla av sammanhang. Det finns tre aspekter av KASAM: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Antonovskys forskning visar att de som har fått ett starkt KASAM som barn, tar med sig det som en resurs genom livet när de möter svårigheter.

Betydelsen av mening är även ett perspektiv som finns med i WHO:s WHOQOL-SRPB field-test instrument, ett instrument för att mäta existentiell hälsa och livskvalitet. De dimensioner som finns med där förutom mening är: samhörighet, förundran, helhet, andlig styrka, sinnesro, hopp och tro.

Prästen och författaren Ulrica Stigberg har i sin bok "Om barn och livets frågor" gjort korta betraktelser utifrån WHO:s 8 kriterier för existentiell hälsa. Budskapet är att barn hjälper vuxna att tro. Det är inte enbart den vuxne som ska vägleda barnet utan barnet vägleder också den vuxne.²⁷

Att samtala om:

- Vad kan ett andligt övergrepp vara?
- I vilka situationer inom er verksamhet finns en ökad risk för andliga övergrepp?
- Kan det vara ett andligt övergrepp att göra det obligatoriskt att delta vid en andakt på ett läger? Varför? Varför inte?

I Trygga Händer rekommenderar:

- Ge alltid utrymme för frågor och funderingar.
- Berätta för barn och unga vad som kommer att ske vid till exempel en andakt eller gudstjänst.
- Ge utrymme för frivillighet att delta aktivt i exempelvis bön även när alla förväntas vara med vid en samling.
- Ha rutiner och utsedda förebedjare om ni har förbön för barn och unga.
- Välj sånger med texter som är relevanta och som presenterar en god Guds bild.
- Arbeta i ledarteam för att undvika osunt starka bindningar till en ledare.

Vidare läsning:

- Stopp min kropp! En handbok för vuxna i hur man pratar med barn om kroppen, gränser och sexuella övergrepp, Rädda Barnen 2013.
- Men fråga mig bara, Om sexuell exploatering och hur du kan hjälpa utsatta barn och unga, vägledning till dig som jobbar med barn och unga, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Ungdomsstyrelsen 2009.
- Vad gör vi nu? Bemötande och förebyggande av sexuella övergrepp, Svenska Kyrkans handledning, 2011.
- Ekumeniska riktlinjer vid sexuella övergrepp i kyrkliga miljöer, Sveriges Kristna Råds skriftserie Nr 5, Stockholm 2003, Reviderad 2018
- Vårdguiden www.1177.se
- Barn och Ungdomspsykiatri www.bup.se
- Barnombudsmannen www.bo.se
- BRIS – Barnens Rätt i Samhället www.bris.se
- FRIENDS www.friends.se

⁵ Detta borde alla veta om sexuella övergrepp mot barn, Rädda Barnen

⁶ Sexuella övergrepp mot barn, Internetmedicin

⁷ När barn far illa, 1177 Vårdguiden

⁸ Hur du påverkas av övergrepp, Barn- och ungdomspsykiatri

⁹ En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet, Sveriges Riksdag

¹⁰ Sexualbrott och sexuella trakasserier, Umo

¹¹ När barn far illa, Rikshandboken, Barnhälsovård

¹² Barn som utsätts för fysiska övergrepp, Socialstyrelsen

¹³ Barn som utsätts för fysiska övergrepp, Socialstyrelsen

¹⁴ Fler barnförhör med ny lag, Polisen

¹⁵ Våld mot barn, Bris och Tryggare Sverige

¹⁶ Barnmisshandel, Brå

¹⁷ Barn som utsätts för fysiska övergrepp, Socialstyrelsen

¹⁸ Barnmisshandel, Regeringen

¹⁹ Friendsrapporten, 2021, Friends. Första året med pandemin, årsrapport, Bris

²⁰ Diskrimineringsgrunder, Diskrimineringsombudsmannen

²¹ Andlig utveckling och FN:s barnkonvention, En studie av diskursiva praktiker, Peter Kempe

²² Andlig utveckling och FN:s barnkonvention, En studie av diskursiva praktiker, Peter Kempe

²³ Trygge Rom, Engedal, Persson og Torp, Verbum 2013

²⁴ Trygge Rom, Engedal, Persson og Torp, Verbum 2013

²⁵ Andlig utveckling och FN:s barnkonvention, En studie av diskursiva praktiker, Peter Kempe

²⁶ Växa i tro-planen, Equmenia

²⁷ Om barn och livets frågor, Stigberg Ulrica, Verbum förlag AB, 2013

4. NÄTKULTUR OCH UTSATTHET

Risker på nätet

För de flesta barn och unga är social media ett självklart inslag i vardagen. Internet är naturligtvis en arena där det finns glädjeämnen och baksidor på samma sätt som i samhället i övrigt. De flesta unga är riskmedvetna och har väl utvecklade strategier för att minska riskerna när de är ute på nätet. För de flesta unga är helhetsbilden av internet positiv. Trots detta så kan vi inte blunda för att många barn och unga har varit med om obehagliga situationer. Det finns på många håll en problematisk nätkultur med mobbning och kränkningar online.

Många har normaliserat eller accepterat en viss grad av utsatthet. Unga som råkar illa ut på nätet gör oftast inte det på grund av en omedvetenhet om riskerna. Det handlar snarare om faktorer som bristande självkänsla, svårigheter att sätta gränser och om maktstrukturer som finns även på annat håll i samhället och livet. Det handlar framför allt om unga och vuxna som inte respekterar andras integritet.

E-mobbning är när en person kränker eller hotar någon annan via nätet eller mobilen. Det kan ske under en längre tid och vid upprepade tillfällen. Men det kan också vara en engångshändelse som får oanade konsekvenser och effekter. Spridningseffekten på nätet är en faktor många unga inte tänker på. Man skickar ett elakt sms, skriver något nedvärderande på social media och lägger upp en rolig bild från en fest utan att analysera vilka följderna kan bli. Därför är det viktigt att du som lärare eller ledare inte gör någon skillnad mellan en engångshändelse och upprepade kränkningar när du talar om e-mobbning. Med sms och på social media kan man e-mobba vem man vill, när man vill. Att den som e-mobbar tror att man kan vara anonym och hemlig som avsändare stämmer inte. Allt som läggs ut på nätet kan spåras till den IP-adress som skickat informationen, bilden eller texten.

Det som skiljer mobbning på nätet från den som till exempel sker i skolan är att den som blir utsatt inte kommer ifrån sina mobbare någon tid på dygnet eftersom de sociala medierna alltid är närvarande, även i hemmet. E-mobbningen får även en snabbare och vidare spridning på internet än vad det kan få i skolan eller vid en fritidsaktivitet. Ofta hänger dessa olika former av mobbning ihop. Om det startat på nätet eller i skolan fortsätter det ofta på det andra stället.

För att vi vuxna ska kunna ta ansvar för nätkulturen och vad som sker i social media så måste vi ha en större nyfikenhet om vad våra unga är med om och prata mer med barn och unga om vad de upplever. Vill man som vuxen ha stöd i de här samtalen finns bl.a. boken "Handbok för nätföräldrar".²⁸

Läs mer om barns situation på nätet i internetstiftelsens rapport "Barnen och internet" från 2019 och i Friends nätundersökning från 2021.²⁹

Hur skyddar vi bäst barn och unga från riskerna på nätet? Här är forskningen enstämmig om att det är dialog och samtal från närvarande vuxna som är ett bra skydd. Det är inte effektivt att skydda barnen genom att förbjuda dem att vara på nätet i ung ålder. Det har visat sig att de barn som spenderat flest antal timmar på internet har störst nätkompetens och kan lättare upptäcka avvikande beteenden och faror än de barnen som är nya på nätet.³⁰

Användandet av internet börjar redan hos mycket små barn. Vid en undersökning 2017 framkom att 79 procent av alla tvååringar använt internet.³¹ Det lilla barnet riskerar att hamna på sidor där de exponeras för otäcka bilder eller filmer som kan väcka rädsla. Oftast är vuxennärvaron lägre när barnet sitter med paddan eller datorn än i samband med andra aktiviteter. Vi vuxna behöver vara medvetna om riskerna och utsattheten även hos de yngsta barnen och vara beredda att fånga upp tillfällen till samtal med dem.

*5 tips från barn och unga till föräldrar:*³²

- Det är ditt ansvar som vuxen att lära barn om risker på nätet.
- Att bry sig om vad barn gör är ok men övervakning och bestraffningar är inte ok.
- Få dina barn att känna sig trygga att prata med dig och berätta när något har hänt.
- Skäll inte på barnet - det är aldrig barnets fel om något dåligt händer.
- Hjälp barnet reda ut vad som hänt och vad som behöver göras.

EXPLOATERING AV BARN PÅ INTERNET

Det är sedan 1 juli 2009 brottsligt att ta kontakt med barn i sexuellt syfte. Företeelsen kallas för grooming. Denna lag innebär att förbudet mot att barn utsätts för övergrepp via internet förstärktes. Om en vuxen stämmer träff med ett barn under femton år på en internetsajt och därefter exempelvis bokar ett hotellrum, gör han eller hon sig skyldig till detta brott. Brottet gäller även vid kontakt per telefon eller i samband med aktiviteter och arrangemang.

Med barnsexhandel, eller kommersiell sexuell exploatering av barn, menas barnpornografi, barnsexturism eller människohandel med barn för sexuella ändamål. Definitionen av barnsexhandel, som antogs vid Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn, i Stockholm 1996, lyder:

Kommersiell sexuell exploatering av barn är en grundläggande kränkning av barns rättigheter. Exploateringen omfattar sexuella övergrepp som begås av den vuxne och med en ersättning i pengar eller på annat sätt till barnet eller till andra personer. Barnet behandlas som ett sexobjekt och som ett kommersiellt objekt. Den kommersiella sexuella exploateringen av barn utgör en form av tvång och våld mot barn, och är att betrakta som tvångsarbete och som en nutida form av slaveri.

Barnsexhandel existerar på grund av efterfrågan, som är motorn i den globala handeln med barn. Det finns tydliga kopplingar mellan barnsexturism, barnpornografi och människohandel med barn. För att tjäna pengar förs barn dit efterfrågan från förövare finns och på så sätt skapas människohandelsströmmar. Det kan ske från landsbygd till storstäder och turistorter eller från ett land till ett annat. Det är inte heller ovanligt att

barnsexturisten dokumenterar sina övergrepp i syfte att dela med likasinnade över internet. Läs mer om utsattheten i människohandel i kapitel 5.

Sedan några år tillbaka har myndigheter och civila samhället övergått till att benämna det som förr kallades barnpornografi för dokumenterade sexuella övergrepp på barn. Eftersom barn aldrig kan ge sitt medgivande till att delta i sexuella handlingar, är det alltid ett övergrepp utan samtycke.³³ I lagtext benämns dock brotten fortfarande som barnpornografi. Det kan bestå av fotografier, bilder eller filmer som kan skildra allt från grova våldtäkter på små barn till poseringsbilder med mer eller mindre avklädda tonåringar. Bakom varje bild kan det finnas ett eller flera utsatta barn.

Övergreppsdokumentationer sprids i rasande fart via internet där nytt material dagligen byter ägare. Bakom varje bild finns en tragik bortom det dokumenterade sexuella övergreppet. För offren utgör bilderna ständiga påminnelser om övergreppen. Vetskapen om att de kan beskådas världen över utgör ytterligare ett trauma för offret. Varje gång de tillgängliggörs utgör de en ny kränkning av barnets rättigheter.

Materialet kan vara gjort i både privat och kommersiellt syfte. En del bilder kan vara massproducerade i fotostudios och andra kan vara producerade i hemmiljö av personer i barnets närhet utan barnets vetskap. Det kan även förekomma bilder som barn och unga själva tagit. Bilderna och filerna kan vara fotografier, tecknade eller bilder framställda med hjälp av digital teknik.³⁴

Det var inte förrän 1999 som det enligt lag blev förbjudet att inneha barnpornografiska bilder i sin dator, sedan 2010 är det även förbjudet att titta. Brottet mot barnpornografi finns i brottsbalkens kapitel 16. Barnpornografibrott blir det om man skildrar barn i pornografisk bild, gör en pornografisk bild av barn tillgänglig för någon annan genom att sprida, överlåta, upplåta eller visa bilden, skaffar en pornografisk bild av barn eller tittar på eller har en pornografisk bild av barn. Man gör sig även skyldig till brott om man förmedlar kontakter mellan köpare och säljare av pornografiska bilder av barn eller gör något annat som leder till handel med sådana bilder.³⁵

Efterfrågan på barnpornografiskt material är stor. Det sprids nästa uteslutande genom internet på forum som webbsidor, fildelningsidor, anslagstavlor, nyhetsgrupper, sociala forum med mera. När internetsidor med nytt övergreppsmaterial läggs ut blir besöksantalet ofta så stort att respektive internetsida märker en dramatisk besöksökning.³⁶

I Ecpats rapport från 2018 presenterar de flera slutsatser. Bland annat att förövare som producerar, delar och laddar ned övergreppsmaterial rör sig i ett område som saknar nationsgränser, och på samma sätt måste arbetet mot brottet och för barnets rätt bedrivas. Global samverkan är nödvändig för att effektivisera arbetet mot sexuell exploatering av barn på internet.

I princip varje utredning av ett dokumenterat sexuellt övergrepp på ett barn börjar med ett IP-nummer. Datalagring är därför ett måste för att polisen ska kunna utreda misstänkta sexualbrott mot barn.

Med ökad kunskap hos barn och vuxna om vad som är brottsligt, och hur ett utsatt barn samt vuxna i barnets närhet kan agera, kan sexuell utpressning av barn på internet förebyggas. Sexuella övergrepp mot barn som sker över nätet är lika allvarliga för barnet som de som sker utanför nätet. Konsekvenserna av ett övergrepp via nätet kan vara lika långtgående som vid fysiska övergrepp. I de fall övergreppen dokumenteras och sprids på nätet kan konsekvenserna för barnet vara livslånga.

Det krävs en ökad samsyn inom rättsväsendet för vad som utgör en illegal bild på ett barn så att rättssäkerheten för barnet är densamma oavsett var i landet barnet befinner sig. Vidare krävs en ökad medvetenhet om hur bilder kan missbrukas på ett sätt som kan kränka ett barn sexuellt, utan att vara olagligt. Rättsväsendet måste rustas för att kunna hantera den typ av mängdbrott som groomingärenden utgör. Det handlar dels om att tillsätta rätt resurser till polis och åklagare att utreda brotten, dels om att säkerställa att domstolarna har de resurser som krävs för att kunna hantera ärendena och döma därefter.³⁷

Det sker hela tiden framsteg inom lagstiftningen på området och den 1 maj 2020 skärptes minimistraffet för grovt barnpornografibrott från sex månader till fängelse i ett år. För polisen betonar lagändringen framför allt vikten av att fortsätta prioritera utredning av de här brotten som måste tas på allvar.

En förändring, utöver straffskärpningen, som lyfts fram i den nya lagstiftningen är att en gärningsperson ska kunna straffas för barnpornografibrott även om vederbörande inte haft uppsåt men varit oaktsam med att den som skildras är under 18 år. Det medför ett kraftigare verktyg för att lagföra gärningspersonen även om denne försöker hävda att denne inte visste bättre men borde ha förstått, vilket ger en större möjlighet att styrka och beivra brott.

Den tredje punkten som lyfts fram i den nya lagstiftningen är att preskriptionen avskaffas för våldtäkt och könsstympning mot barn. Detta ger möjlighet att ställa gärningspersonerna till ansvar även om det är länge sedan brotten begicks.³⁸

Nakenbilder

Sexuellt ofredande 6 kap 10 § brottsbalken

- Om en nakenbild skickas till någon som är under 15 år räknas det som sexuellt ofredande, även om bilden var önskad.
- Om nakenbilden skickas till någon som är 15 år eller äldre är det ett brott om bilden var oönskad och handlingen kränker mottagarens sexuella integritet.

Utnyttjande av barn för sexuell posering 6 kap 8 § brottsbalken

- Den som pressar ett barn under 15 år att posera sexuellt kan begå ett brott.
- Om barnet är över 15 men under 18 år, kan brott begås om poseringen är "ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling".

Olaga integritetsintrång 4 kap 6 § brottsbalken

- Den som gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida en bild på någons helt eller delvis nakna kropp begår ett brott om spridningen är ägnad att medföra allvarlig skada.

Andra brott som kan vara aktuella beroende på situationen är barnpornografibrott, dataintrång och förtal.³⁹

Fotografering och hantering av personuppgifter

En verksamhet som vill synliggöra sina aktiviteter behöver fundera över bildernas betydelse. En blogg eller hemsida utan bilder, med bara en massa textmassa, kommer med största sannolikhet ingen att läsa och en digital mötesplats utan bilder förekommer sällan. Hur förhåller vi oss bäst för att dels respektera barnets bästa och trygghet, dels ha en intressant kommunikation på nätet?

Alla som arbetar med personuppgifter i datorn och/eller fotografering av barn, bilder på aktiviteter där barn finns med har skyldighet att göra detta så att Dataskyddsförordningen efterföljs. Varje organisation och företag som arbetar med personuppgifter, inklusive bilder bör därför ha ett personuppgiftsombud. En kontakt med denna funktion är därför lämplig när frågor uppstår kring vad som kan publiceras samt vägledning för upprättande av databaserat register som innehåller personuppgifter. Några riktlinjer om dess innebörd kan vara värt att veta:

Enligt Dataskyddsförordningen (GDPR) kan man publicera bilder över stadsmiljöer, evenemang och liknande utan att inhämta tillstånd från de personer som eventuellt syns på bilderna. Kravet är dock att bilderna aldrig får upplevas kränkande på något sätt. Frälsningsarmén som arbetsgivare kan utan tillstånd även publicera bilder på medarbetare om det anses föreligga ett tungt vägande behov för detta.

I Frälsningsarmén har vi valt ett förhållningssätt som innebär att vi alltid berättar för människor som vi fotograferar om vad bilden ska användas till. Vi rekommenderar även särskild försiktighet då det är barn som fotograferas. De bilder som tas för vår räkning får aldrig innehålla något motiv som kan upplevas som stötande eller diskriminerande på något sätt. Om en bild ska läggas in i en bildbank för framtida användning så inhämtar vi samtycke från berörda samt upplyser om bildens förväntade syfte och användning.

2013 kom en ny lag om kränkande fotografering. Lagen tar sikte på situationer där någon utan lov tar bilder på ett sätt som kränker den personliga integriteten. Ett exempel skulle kunna vara då någon utsätts för övergrepp och fotograferas.⁴⁰ Här regleras även det otillåtna i att smygfotografera på toaletter, i omklädningsrum och likande utrymmen där man normalt kan räkna med att få vara i fred.

I linje med denna lag tar vi ansvar att främst värna om den personliga integriteten. Publicerade bilder på barn och unga under 18 år får inte förekomma utan inhämtat tillstånd från vårdnadshavare. Vid varje arrangemang med unga och unga vuxna skall arrangör tillfråga deltagare innan foto publiceras i sociala media. De bilder vi använder ska visa på vår verksamhets kärnvärden och kännetecknas av vår barnsyn om barnets särskilda skyddsvärde. Vi vill att våra bilder skall vara trygga och signalera trygghet. Då vi möter många utsatta människor som är i behov av skydd och stöd skall det alltid ske en avvägning där den personliga integriteten står över den kommunikativa och kommersiella kraften.

Särskilt varsam skall man vara när det gäller barn och unga som har skyddade personuppgifter. Dessa skall inte finnas med på bilder, filmer och ljudupptagningar eller i text. Detta är särskilt viktigt att observera när verksamheten bjuder in utomstående till verksamheten, exempelvis besök från föräldrar/vårdnadshavare vid avslutningar, representanter från media eller för reportage om verksamheten eller andra externa besök. Det är positivt med besök från utomstående men det är alltid verksamhetens behov och barnets bästa som avgör om, när, var och hur besöket ska genomföras.⁴¹

I Trygga Händers policy angående trygga bilder, utsändningar och digitala möten

Alla bilder, filmer, ljudupptagningar, digitala möten och sändningar som streamas ska kännetecknas och genomsyras av vår värdegrund om alla människors lika värde. Vi vidtar särskild försiktighet vid fotografering av barn och unga enligt vår barnsyn och barnets särskilda skyddsvärde. Bilder som tas och publiceras ska vara trygga och signalera trygghet. Bilder som kan upplevas som kränkande, närgångna eller på annat sätt utlämnande får aldrig tas eller publiceras. Vid möten med utsatta människor som är i behov av skydd och stöd ska det alltid ske en avvägning där den personliga integriteten står över den kommunikativa och kommersiella kraften.

Vid fotografering har ITH följande policy

- Målsman ska skriftligen godkänna bildpublicering av barn under 18 år.
- Barn från 7 år ska också ge sitt skriftliga godkännande för bildpublicering.
- I dokumentet för godkännande av bildpublicering ska alla plattformar där bilderna kan komma att publiceras stå med, t.ex. sociala medier, nyhetsbrev och hemsida. Om bilderna ska få användas till andra ändamål än vad som specificerats måste ett nytt godkännande ges.
- Närgångna bilder som kan *upplevas* som utlämnande för barnet får varken tas eller publiceras.
- All fotografering på badplatser eller vid aktiviteter där barn och ledare har badkläder på sig är förbjuden.
- Vidta särskild varsamhet när det gäller utsatta barn och unga. Bilder på personer med skyddade personuppgifter får under inga omständigheter publiceras.
- Sätt upp information i lokalerna om att besökare alltid måste be om tillstånd innan de fotograferar någon. Bilder får inte spridas på sociala medier utan tillstånd.
- Prata med barnen om att de behöver samtycke innan de laddar upp bilder på varandra.

Vid sändningar som streamas eller läggs ut på internet har ITH följande policy

- Målsman ska skriftligen godkänna medverkan av barn under 18 år.
- Barn från 7 år ska också ge sitt skriftliga godkännande för medverkan.

- Informera samtliga i lokalen om att en sändning pågår och vilka delar av lokalen som syns i bild. Notera att det måste finnas platser som inte syns i sändning, alltså kan inte alla sittplatser filmas.
- Var extra varsam i samband med andligt sökande i form av exempelvis bön och förbön där individens integritet särskilt måste beaktas.

Vid digitala möten som exempelvis zoom eller teams har ITH följande policy

- Inga möteslänkar får spridas öppet på t.ex. sociala medier eller hemsida utan skickas via mail eller meddelande direkt till deltagarna.
- Minst en ledare ska vara ITH ansvarig på mötet och hålla koll på vilka som släpps in på mötet och att det inte pågår något opassande bland deltagarna.
- Varje deltagare ska identifiera sig minst en gång under samlingen.
- Uppmuntra användning av kamera och hörlurar för att öka tryggheten vid gruppssamtal.

Skriftliga godkännanden för publicering av bilder och medverkan vid sändningar som streamas ska tas in regelbundet en gång om året i löpande verksamhet samt i samband med arrangemang så som läger eller kollo. Dokumentet ska innehålla information om vad bilderna ska användas till.

Rekommendationer till ledare/lärare:

- Prata om att det är viktigt att inte låna ut sina personliga datorkonton eller personuppgifter till någon. Det gäller både dig som vuxen och dina elever.
- I din roll som pedagog och vuxen är det viktigt att du lyssnar på dina elever och låter dem berätta vad de tycker är okej och inte att göra på nätet. Det är också viktigt att dina elever vågar berätta för dig om de själva eller någon de känner blir utsatt för e-mobbning.
- Informera om hur viktigt det är att om någon blir utsatt ska alla hotfulla meddelanden sparas, oavsett om det är sms, mms eller mejl. Det underlättar för polisen när de granskar ärendet och anmälan. Helst ska allt skickas i elektronisk form till polisen för att allt enkelt ska kunna sparas.
- Prata med dina elever om riskerna med att lägga ut bilder och personuppgifter om sig själva och andra på nätet och riskerna att ensam träffa någon man lärt känna på nätet. Om en elev stämt träff, är det viktigt att ha med sig en kompis, eller någon vuxen och att ses på en allmän plats med mycket folk.

- Det är lika olagligt att kränka någon på nätet som i verkliga livet. Man har ett lika stort ansvar där som här. Dessutom är man inte så anonym som man tror.
- Alla vuxna bör lära sig så mycket som möjligt om nätet. Det finns mängder med saker som är bra, och unga har ofta en stor kunskap om nätet och vad som finns där. Prata med dina elever och låt dem visa dig.⁴²

Råd att ge barn och unga:

- Lämna aldrig ut din adress, telefonnummer eller namn på din skola.
- Stäm inte träff med någon som du inte känner. Om du ska träffa någon, ta med sällskap, berätta för dina föräldrar vem du tror du ska träffa, men som sagt – gå aldrig ensam.
- Var försiktig när du lägger ut bilder.
- Anmäl om du tycker att någon hotar dig eller kränker dig.
- Var försiktig med erbjudanden av olika slag, som att köpa något privat. Om det låter för bra för att vara sant, är det oftast det också.
- Berätta inte allt på nätet även om du gjort slut, är deprimerad eller bråkat med någon.

Att samtala med föräldrar

I Trygga Händer gav år 2020 ut en samtalshandledning i hur vi vuxna kan prata med barn och unga om svåra frågor. Den finns att ladda ned på www.itryggahander.se

Att samtala om:

- Hur kan ni vara med och förebygga mobbning på internet?
- Hur kan er verksamhet utöva ett aktivt ledarskap för era barn och unga även på internet?
- Vad är en trygg bild utifrån er verksamhet?
- Hur kan ni sätta upp gemensamma regler om vad för slags information som är okej att kommunicera på er hemsida?

Vidare läsning:

- ECPAT Sveriges faktabok Barnsexhandel - kommersiell sexuell exploatering av barn
- ECPATs guide Surfa säkert - en guide för barn, ungdomar och vuxna.
- ”Jag kände mig speciell”: grooming på Internet, Ulrika Rogland och Sven Å Christianson, Kalla kulor förlag 2012.
- Hat på nätet, vad får du inte skriva på internet? Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2014.
- Nätkränkningar, En studie i ungdomars normer och beteenden, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2014.
- Ses offline? Ett metodmaterial om unga, sex och internet, Ungdomsstyrelsen 2014.
- Unga och internet, Ett diskussionsmaterial för vuxna om ung digital kommunikation, Johnny Lindqvist och Ewa Thorslund
- Schysst på nätet, en pedagogisk handbok om e-mobbning, Friends 2008.
- Medierådets checklista för mötesplatser på nätet, www.statensmedierad.se
- Surfa Lugnt, www.surfalugnt.se
- Ecpat, www.ecpat.se
- Integritetsskyddsmyndigheten, www.imy.se
- Nätvandrararna, www.natvandrararna.se

²⁸ Handbok för nätföräldrar, Prinsparets stiftelse

²⁹ Barnen och internet 2019, Internetstiftelsen

³⁰ Friends nätundersökning 2021, Friends

³¹ Nätmobbning, näthat och nätkärlek - Kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet, Dunkels Elza, Gothia Kompetens AB, 2016

³² Svenskarna och internet 2017, Internetstiftelsen

³³ Därför är hot om mobilförbud en dålig idé, Ecpat

³⁴ I gräzonen, Ecpat

³⁵ Barnsexhandel, kommersiell exploatering av barn, ECPAT, Helena Karlén, Jure förlag, 2009

³⁶ Polisen

³⁷ Ecpat

³⁸ Sexuell exploatering av barn på internet, En rapport från ECPAT Hotline 2018

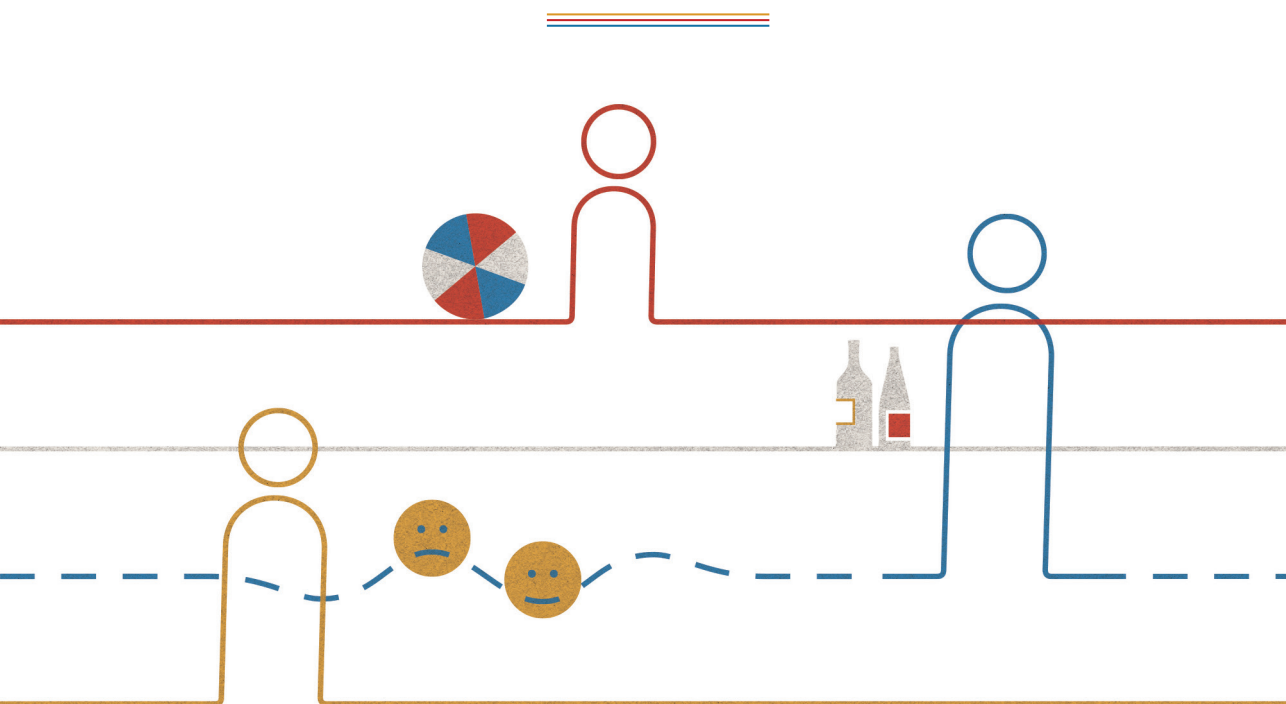
³⁹ Polisen

⁴⁰ Ses Offline, Ett metodmaterial om unga, sex och internet, Ungdomsstyrelsen 2014

⁴¹ Barn och Utbildningsförvaltningen i Karlstad Kommun, 2013

⁴² Schysst på nätet, en pedagogisk handbok om e-mobbning, Friends 2008

5. HUR MÅR VÅRA BARN OCH UNGA?

Den fysiska hälsosituationen är för svenska barn bland den bästa i världen. Under de senaste 10–20 åren har dock intresset för barns och ungas psykiska ohälsa ökat. Det har blivit vanligare att barn och unga uppger att de mår dåligt. Andelen skolbarn som uttrycker att de har symtom på psykisk ohälsa, som nedstämdhet, huvudvärk och sömnsvärigheter, ökade från mitten av 1980-talet till slutet av 1990-talet. Därefter har ökningen fortsatt hos tonårsflickor. Med barn och unga avses i det här fallet personer upp till 18 år.⁴³

Enligt Socialstyrelsen fortsätter den psykiska ohälsan att öka i Sverige, framför allt bland barn och unga. Fler får behandling och vård men trots detta ökar vårdköerna. Tendensen är att den psykiska ohälsan ökar och därmed också läkemedelsförskrivningen, främst bland flickor. Det är inte kartlagt vad som ligger bakom den kraftiga ökningen av den psykiska ohälsan. Det är ungdomar i alla grupper som omfattas. Detta kan tala för att orsakerna kan finnas i miljöer som är gemensamma för de flesta barn och unga.⁴⁴

Antalet patienter som diagnostiserats för depression och ångestsyndrom i åldern 10-14 år och som har fått behandling inom BUP har mer än femdubblats för flickor och också tredubblats för pojkar sedan år 2006. Idag saknas uppgifter och kännedom om hur många som får tillgång till psykologisk behandling av något slag i Sverige vilket leder till svårighet att lokalisera problemet och därmed också minskad möjlighet att förebygga det.

Många lider idag av långvarig psykisk ohälsa. Socialstyrelsen uppger att 30 procent av de unga som nydiagnostiserades för ångestsyndrom och depression inom BUP 2008 var i behov av psykiatrisk vård även 10 år senare. Det finns ett ökat behov av tidiga insatser. Enligt Socialstyrelsen är det bristen på resurser och personal med relevant kompetens som är anledningen till att tidiga insatser inte utförs. Det är också stora regionala olikheter över landet.⁴⁵

Frågan om varför barn och unga i Sverige mår så dåligt när vi har det så ekonomiskt bra har tagits upp i åtskilliga artiklar och skrifter. Redan i SOU-rapporten om unga och psykisk ohälsa från 2006⁴⁶ och i Frank Lindblad och Carl Lindgrens artikel om välfärdslandets gåta⁴⁷ refererade till de mätningar som gjorts i ett 80-tal länder av samspelet mellan individers livsåskådningar och värdesystem och sociala, kulturella, ekonomiska och politiska samhällsfaktorer. Sverige bedömdes vara ett extremt individualistiskt och sekulariserat samhälle. Sådana samhällen har i tidigare studier förefallit medföra ökad risk för psykisk ohälsa, eftersom individen förväntas skapa en egen identitet, forma sin egen utvecklingsbana och göra sina egna självständiga val. Detta kan kännas stimulerande och berikande för den resursstarke. För de ovan nämnda grupperna är chanserna till självförverkligande i realiteten dock mycket begränsade.⁴⁸

Även FN:s barnrättskommitté uttrycker oro över utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga världen över. Bland annat har kommittén uppmärksammat att psykisk ohälsa ökar bland tonåringar. Andra problem är den stora andelen depressioner, psykologiska trauman på grund av våld eller sexuellt missbruk, den utbredda förekomsten av självskador samt en hög självmordsfrekvens.

För att främja psykisk hälsa bland barn och unga krävs framför allt ett förebyggande arbete. Det handlar om att fokusera på orsakerna och bland annat skydda barn från våld och

missbruk samt stress och press.⁴⁹

Behovet av närvarande vuxna i barns och ungas liv är stort. Forskning om vändpunktsfaktorer, ungdomars erfarenheter av vad som för dem gjort skillnad och skapat positiv vändning, visar på vikten av vuxna som funnits till hands. Det räcker med att någon, en vuxen person, ser och bryr sig för att det ska gå väl för ett utsatt barn.⁵⁰

Naturligtvis är det inte alla barn i Sverige som upplever sig helt utlämnade i frågor om vardagen och livet. Enligt flera studier har de flesta barn i Sverige tillgång till en vuxen i sin närhet som de kan prata om problem och bekymmer med. Både flickor och pojkar upplever att de får stöd och hjälp i sin familj. Bland äldre barn sjunker dock andelen som tycker att det är lätt att prata med föräldrarna och som tycker att familjen stöttar. Bland äldre tonåringar blir det istället vanligare att vända sig till vänner för stöd eller till vuxna utanför familjen. Det här framkommer i BRIS-rapporten från 2019 "Hur har barn det? Om barns livssituation – trender, utmaningar och möjligheter".⁵¹

När barn söker stöd hos Bris är deras upplevelse ofta att det inte finns någon vuxen att prata med. Andra undersökningar visar också att allt för många barn upplever att de inte har någon vuxen som kan lyssna, och att fler äldre barn saknar en vuxen att vända sig till.

BRIS rapport bygger på 77 500 kontakter från barn och unga under de senaste tre åren, samt aktuell forskning. Den handlar om barns livssituation, om hur det är att vara barn i Sverige idag. Rapporten visar en oroande utveckling inom följande områden: ökade vittnesmål om våld, barns utsatthet i vardagen ökar, den psykiska ohälsan är utbredd, allvarsgraden i samtalen ökar samt tilltagande brister i samhällets stöd.

I BRIS rapport 2020 framkommer att under pandemin Covid-19 ökade antalet barn och unga som vände sig till BRIS för att få stöd. Fler sökte också stöd vid BUPs mottagningar. Extra utsatta eller sårbara barn och unga har påverkats mer av pandemin men även unga som inte tidigare sökt hjälp har visat en ökad psykisk ohälsa. Familjekonflikter, övergrepp och ensamhet har drabbat barn och unga under pandemin och påverkat deras mående.⁵²

BARN OCH UNGAS REAKTIONER PÅ ÖVERGREPP

En av svårigheterna med att känna igen psykiska reaktioner hos barn, liksom hos vuxna, är att liknande reaktioner kan ha olika orsaker. Det går inte att säga med säkerhet att barnets reaktioner beror på det ena eller det andra. Om barnet utsätts för en traumatisk händelse, såsom exempelvis en bilolycka, kan barnet reagera på flera olika sätt. På samma sätt kan det bli olika reaktioner efter sexuella övergrepp.

Hemlighållande, skuld och skam

Barn som utsätts för sexuella övergrepp håller det ofta hemligt av flera skäl. Om en nära anhörig utfört övergreppet är hemlighållandet oftast ett sätt för barnet att själv överleva. Barnet blir ofta övertalat att hålla tyst och törs heller inget annat. Övertalningen kan antingen ske under hot eller helt enkelt på grund av de känslomässiga band som finns mellan förälder och barn. Ibland händer det att barn försöker berätta, men inte blir hörda eller trodda. Barnet uppfattar att om ingen hör, kan det som sker inte vara fel och så tystnar barnet. Detta gäller

vare sig barnet har blivit utsatt av någon inom familjen eller av någon annan. Barn kan också vara tysta på grund av den skam, skuld och rädsla de själva känner. Vi vuxna säger till barnet, att det aldrig har skuld i det som hänt, men barnet känner skuld ändå. Barnet tar ofta för givet att det gjort någonting fel. Barn tar på sig ansvar och ibland föredrar barnet att vara det utsatta enbart för att skydda ett mindre syskon.

BARN I SÄRSKILD UTSATTHET

Vi behöver vara förberedda när vi möter barn i särskild utsatthet och därför krävs det kunskap. Det kan handla om barn i socioekonomisk utsatthet som vuxit upp i resurssvaga familjer, barn på flykt, barn som upplevt trauman såsom övergrepp eller krig. Med kunskap och medvetenhet om detta tror vi att vi bättre kan möta behov även bland barn från dysfunktionella familjer.

Barn med upplevelser av trauman

Att som barn råka ut för en potentiellt traumatisk upplevelse kan skilja sig något från att göra det som vuxen. Barn kan vara mer sårbara men samtidigt ha väldigt bra förutsättningar att läka och komma att må bättre.

Precis som vuxna reagerar barn och ungdomar väldigt individuellt vid svåra händelser. Barns ålder och mognad kan vara avgörande. Åldern kan utgöra ett slags skydd. En ettåring är till exempel inte medveten om att den råkar ut för en bilolycka medan en tioåring kan reagera starkare. En sextonåring kan i sin tur bli mindre påverkad då han eller hon hunnit skaffa sig mer livserfarenheter. Man kan helt enkelt skyddas av att man ännu inte har en fullt utvecklad förmåga att förstå vad som hänt. Det kan även vara tvärt om, det vill säga att åldern är en faktor som gör en person mer sårbar. Hur allvarligt ett barn reagerar beror på vad den traumatiska upplevelsen rör sig om och om den inträffat i ens närmaste omgivning. Det är alltid svårare om det är en människa som ligger bakom den hemska upplevelsen, om man till exempel blivit slagen hemma eller bevittnat våld i hemmet. Reaktionen förvärras dessutom om man upplevt flera olika trauman. Precis som vid alla traumatiska händelser är det första omhändertagandet väldigt viktigt.

Skillnaden mellan barn och vuxna som reagerar på svåra upplevelser är att barn ofta saknar den verbala förmågan att beskriva händelser och känslor. När vuxna människor ältar och upprepat berättar om det som hänt kan barn istället leka samma lek om och om igen. Barn reagerar annars ofta med oförklarlig gråt och ilska. De drömmer ofta mardrömmar och kan börja uppföra sig klängigt och yngre än vad de i själva verket är. Det är en helt normal reaktion eftersom barnet just då är i stort behov av trygghet. Då är det viktigt att som vuxen finnas där.

Ungdomar som råkat ut för traumatiska upplevelser kan drabbas av sömnsvärigheter eller få tillfälliga problem i skolan. Det är därför viktigt att göra vuxna människor i deras närhet medvetna om vad som hänt och vilka reaktioner man kan vänta sig. På så sätt undviker man konflikter som kan leda till ytterligare problem och onda cirklar.⁵³

Barn med spår av krig och konflikt

När vi arbetar med barn som flytt från krig och väpnade konflikter är vi medvetna om att dessa barn kan ha varit utsatta för olika övergrepp och trauman som vi i Sverige inte behövt

relatera till på länge. Av alla de barn runt världen som drabbats av krig och konflikter och tvingats på flykt, kommer en liten del till vårt land. Alla är naturligtvis på ett eller annat sätt präglade av erfarenheterna de bär med sig. För de flesta barn är det en stor omställning att bryta upp från en invand miljö och flytta till något helt nytt. Att flytta från ett land till ett annat är naturligtvis en ändå större omställning. Att därutöver tvingas fly från krig och konflikter med alla minnen och upplevelser det fört med sig och all oro för familjemedlemmar och släktingar som är kvar i hemlandet, sätter ett barn under svår press.

De barn som kommer hit har skiftande bakgrund och det är inte alls säkert att man som lärare eller ledare kan se på barnet vad det varit med om. Barnet kan ha varit med om något som är bra för mig som ledare att veta. Det kan ha upplevt överfall eller bombningar, familjen kan ha tvingats flytta mycket, skolgången kan ha varit avbruten och barnet kanske inte fått möjlighet att leka.

Eftersom nyanlända barn inte heller kan språket i det nya landet blir de extra utsatta. De kan inte uttrycka i ord vad de känner och tvingas ofta visa vad de känner genom sitt sätt att vara. Ett barn med traumatiska upplevelser bakom sig har svårt med koncentrationen och har ofta svårt att överhuvudtaget sitta still. Har barnet dessutom svårt att förstå vad som sägs kan det bli en oerhörd påfrestning vilket förstärker oron och rastlösheten. För barn som upplevt otäcka saker måste man strama åt de aktiviteter och intryck de utsätts för. När det kanske bara handlar om att lära sig sitta i rummet och koncentrera sig ska man inte göra många utflykter och aktiviteter av olika slag. Det gäller att inte överstimulera barnen.

Minnen och upplevelser kan tränga sig på barnen när de minst anar det. Plötsligt och oväntat kan ett ljud eller en lukt väcka traumat till liv. Och när det händer är barnet ensamt i sin skräck och oro. Vi kan aldrig helt dela dessa barns situation. Vi kan bara försöka skapa oss en föreställning om vad de har varit med om. På samma gång man som ledare måste vara vaksam och uppmärksam på varje enskilt barn så måste man också arbeta med gruppen och med de processer som sker i den. Barnens värld ser inte alltid ut så som vi vuxna skulle önska. Barn kan vara väldigt elaka mot varandra och använda enorma utstötningsmekanismer. Det vill inte alltid vi vuxna se. Det krävs en stor styrka hos barn för att ta sig in i grupper som präglas av sådana mönster.⁵⁴

För att förstå dessa barns beteende kan det vara bra att sätta sig in mer i ämnet om ni har barn med den bakgrunden i er verksamhet. Under rubriken "Vidare läsning" hittar du material som vägleder i bemötandet och även handlar om lekens betydelse för att läka sår efter traumatiska upplevelser.

Barn utsatta för människohandel

Barn på olika platser i världen är särskilt utsatta när det gäller människohandel så väl som andra brott. Ett barn kan köpas och säljas många gånger och risken för uppträckt är liten då barn utan vårdnadshavare, barn på flykt etc. är så skyddslösa. De utnyttjas på många olika sätt, bland annat genom sexuell exploatering, kriminalitet, tvångsarbete, hushållsarbete, tvångsäktenskap och tiggeri.

Det innebär att barn utsätts för psykiskt och fysiskt våld som utgör en allvarlig kränkning av deras rättigheter och möjlighet till en värdig framtid.⁵⁵ En studie genomförd av Europarådet visar på följande trender i regionen: allt yngre barn blir utsatta för

människohandel, det sker en ökning av sexuell exploatering av nigerianska flickor och antalet ensamkommande barn som riskerar att utsättas för människohandel ökar. Fler fall av barn med kognitiva och utvecklingsstörningar utsätts för människohandel och antalet pojkar som utsätts för sexuell exploatering och arbetsrelaterad exploatering ökar.⁵⁶

Människohandel med barn och vuxna sker både över landgränser och inom ett land. Det kan vara ännu svårare att identifiera barns utsatthet i förhållande till vuxnas eftersom de i de flesta fall är helt beroende av förövarna. Tyvärr är ofta barnens upplevelse av människohandel inte alltid den första kränkning dessa barn upplevt. Många utsätts just på grund av att de redan lever i en sårbar situation eller befinner sig i risksituationer av olika anledningar. Barn säljs i vissa fall in i exploatering av sina föräldrar eller andra närstående.⁵⁷

Förutom de barn som utsätts för direkt människohandel finns det barn som påverkas på olika sätt av att en närstående utsätts. Barnen kan bevittna våld och leva i en högst riskfylld omgivning. Ofta lever dessa barn även under en reell hotbild att bli direkt utsatta. En utsatt kvinnas anknytning till sitt barn kan komma att påverkas av hennes egen utsatthet i människohandel, särskilt om barnet kommit till genom sexuell exploatering eller våldtäkt, vilket i sin tur kan komma att påverka barnet på lång sikt.⁵⁸

Barns utsatthet för könsstympning och barnäktenskap

Även om både barnäktenskap och kvinnlig könsstympning är olagligt i Sverige finns kryphål där barn kan vara utsatta för de företeelserna. Könsstympning av flickor och barnäktenskap är ett tydligt brott mot FN:s barnkonvention. Inom Agenda 2030 är också ett av delmålen att könsstympning och andra skadliga sedvänjor helt ska avskaffas till år 2030.

Det är omöjligt att veta det exakta antalet barnäktenskap i världen eftersom många inte registreras eller är informella. Men enligt den senaste statistiken har mer än 650 miljoner kvinnor i världen ingått äktenskap som barn. Varje år gifter sig därmed ungefär 12 miljoner flickor före sin 18-årsdag.

Att gifta bort barn vid mycket ung ålder är vanligast i södra Asien och i Afrika söder om Sahara. Men även i Mellanöstern, Nordafrika och andra delar av Asien förekommer den här traditionen inom vissa grupper. En del flickor tvingas gifta sig långt före puberteten. I Östeuropa och Latinamerika är det vanligt att flickor mellan 16 och 18 år ingår äktenskap.

Fattigdom är den främsta orsaken till att föräldrar väljer att gifta bort sina barn och särskilt sina döttrar. Flickor upplevs som en ekonomisk börda och ett tidigt giftermål ses därför som den enda möjligheten för familjens överlevnad.

Många anser också att ett tidigt giftermål erbjuder dottern skydd mot våld och sexuella övergrepp, och att maken kan inta rollen som manlig beskyddare. Inte sällan utsätts dock dessa flickor för våld, övergrepp och social isolering inom äktenskapet. Ett tidigt äktenskap kan också vara en strategi för att undvika en situation där dottern blir gravid utanför äktenskapet, vilket i många kulturer kan leda till skam och stigmatisering av familjen.

Det är vanligt att barnäktenskap ökar i samband med väpnade konflikter. Det beror på att flickorna ofta inte längre går i skolan och att föräldrarna, som i många fall har förlorat sin inkomstkälla, inte längre kan försörja alla sina barn.⁵⁹

Socialstyrelsen har gett ut en informationsskrift om barnnäktenskap och svensk lagstiftning samt var man kan få hjälp och stöd.⁶⁰ På Nationellt centrum för kvinnofrid finns utförlig information om hur arbetet för att bekämpa barnnäktenskap i Sverige utvecklas och förbättras.⁶¹

Omkring 3,9 miljoner flickor könsstympas varje år världen över. Den grymma sedvänjan har praktiserats i mer än 2 000 år. Ingreppet görs oftast helt utan bedövning. Verktyget kan vara en smutsig kniv, ett gammalt rakblad eller en glasskärva. En del flickor dör. De flesta traumatiseras svårt och får men för livet. Med den nuvarande utvecklingen beräknas antalet flickor som könsstympas varje år ha stigit till 4,6 miljoner år 2030.

Fastän kvinnlig könsstympning är vanligast i Afrika och delar av Mellanöstern, så har sedvänjan ökat även i Europa, Nordamerika och Australien. En växande trend är att allt fler flickor blir könsstympade inom sjukvården, trots att de flesta läkarorganisationerna fördömer det. Det motiveras ofta med att kvinnan då slipper dålig och amatörmässig behandling. Idag har en av fyra kvinnor som genomgått ingreppet blivit stympade av sjukvårdspersonal. Siffran är dubbel så hög bland unga (34 %) än bland äldre kvinnor (16 %). Trots att ingreppet genomförs av sjukvårdspersonal medför det stora risker och är en kränkning av flickor och kvinnors rättigheter.

Till följd av ökad migration har kvinnlig könsstympning blivit ett växande problem även i Sverige. Sedan 2017 gäller därför en hårdare lagstiftning mot könsstympning i Sverige – den som utför ingreppet riskerar nu mellan två och sex års fängelse. Om brottet bedöms som grovt riskerar förövaren mellan fem och tio års fängelse. Även förberedelser och underlåtenhet att avslöja könsstympning är straffbart.⁶²

Att samtala om:

- Hur kan er verksamhet på ett bättre sätt möta barns behov och förebygga psykisk ohälsa?
- Hur kan ni på ett tydligare sätt arbeta för att stärka barn och ungas självkänsla och självförtroende?
- Hur kan ni praktiskt hjälpa barn och unga som mår dåligt?
- Var vänder ni er när barn och unga behöver mer hjälp för sitt psykiska mående än vad ni kan erbjuda?

Vidare läsning:

- Barn i krig och konflikt, Unicef
- Se hela mig, Barnens egna ord om sin psykiska ohälsa, Studie från BRIS 2012.
- Leka för livet, Lars H Gustafsson, Nordstedts 2013.
- Barn i krig, röster och fakta, Lars H Gustafsson m.fl, Rädda Barnen, 1987.
- Att möta flyktingar, Birgitta Angel och Anders Hjern, 2004.
- Från apati till aktivitet, Teori och behandling av flyktingbarn med svår psykisk ohälsa. Henry Ascher och Anders Hjern, 2013.
- Till en pedagog från en psykolog, Guhn Godani, Rädda Barnen, 2004.
- När det värsta händer – om krishantering i förskola och skola, Myndigheten för skolutveckling, Liber Distribution.
- Ungas röster om socialt utanförskap i Sverige, UNICEF 2012.
- Möt mig som jag är, Thérèse Eriksson, Libris Förlag
- Ungdomsmottagningen, www.umo.se
- Chattfrågor eller pratkompis, www.killfragor.se eller msn@dinarattigheter.se

⁴³ www.kunskapsguiden.se

⁴⁴ Långvarig psykisk ohälsa en utmaning för vården, Socialstyrelsen

⁴⁵ Långvarig psykisk ohälsa en utmaning för vården, Socialstyrelsen

⁴⁶ Ungdomar, stress och psykisk ohälsa. Analyser och förslag till åtgärder. Regeringen

⁴⁷ Välfärdslandets gåta. Varför mår barnen inte lika bra som de har det? Lindblad F, Lindgren C. Carlssons bokförlag; 2009.

⁴⁸ Läkartidningen

⁴⁹ Barnrättsdagarna

⁵⁰ Samtal med barn och ungdomar – erfarenheter från arbetet på BRIS. Iwarsson Petter, Gothia fortbildning AB 2020

⁵¹ Hur har barn det?, Bris

⁵² Bris årsrapport 2020 släpps – så påverkade pandemin barn under året, Bris

⁵³ Psykologiguiden

⁵⁴ När det värsta händer – om krishantering i förskola och skola, Myndigheten för skolutveckling, Liber Distribution.

⁵⁵ Kan det vara människohandel, Länsstyrelsen Stockholm

⁵⁶ Study on high-risk groups for trafficking in human beings, European commission

⁵⁷ Study on high-risk groups for trafficking in human beings, European commission

⁵⁸ Tolknytning – om att tolka samspel mellan föräldrar och små barn, Karlsson Kay, 2012

⁵⁹ Tolv miljoner flickor gifts bort som barn varje år, Unicef

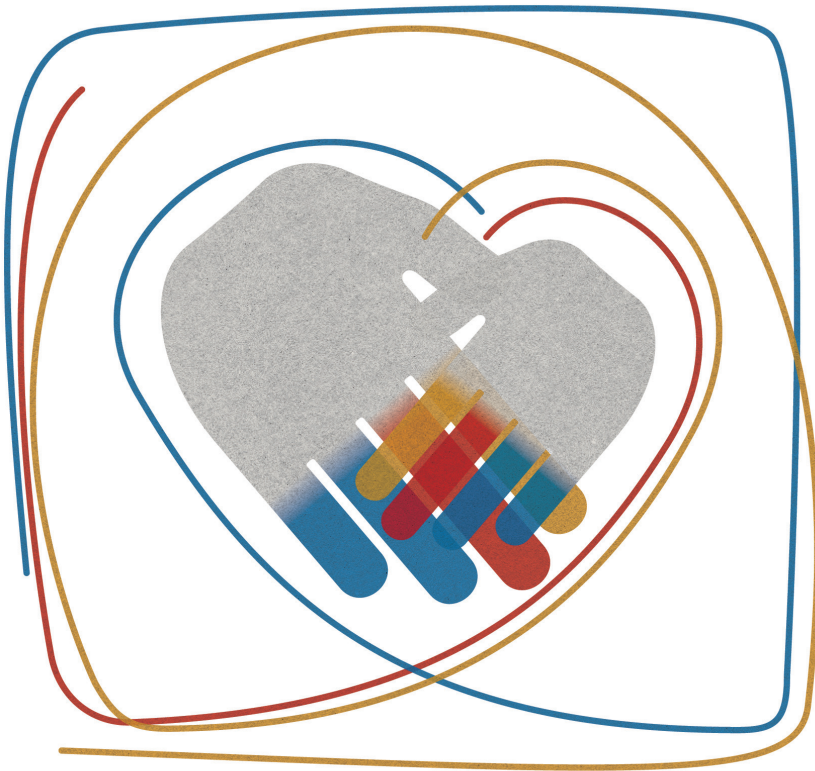
⁶⁰ Om barnäktenskap – lagar och regler i Sverige, Socialstyrelsen

⁶¹ Tvångsäktenskap och barnäktenskap, Uppsala Universitet

⁶² Kvinnlig könsstympning ger flickor men för livet, Unicef

6.

LEDARENS ROLL BLAND BARN OCH UNGA

Det främsta verktyget för att förebygga övergrepp är att utöva ett närvarande ledarskap med god kvalitet och beredskap. Syftet med I Trygga Händer är att lära ledare och anställda att identifiera, reagera och agera mot alla former av övergrepp.

I Trygga Händer uppmanar alla ledare som direkt och regelbundet kommer i kontakt med barn och unga att:

- Ta ansvar för att barn och unga som anförtros oss skall känna sig trygga
- Ta ansvar för att de människor som arbetar med barn och unga skall känna sig trygga
- Uppmärksamma det faktum att trygghet för barn och unga som finns inom våra verksamheter är en angelägenhet för alla, inte bara för våra barn- och ungdomsledare

Det är angeläget att ITH finns som en stående punkt på dagordningen vid ledarsamlingar. Det hjälper oss att alltid ha I Trygga Händer-perspektivet aktuellt. Vilka strukturer finns eller behöver upprättats för att uppnå största möjliga trygghet? Finns det något i verksamheten som behöver förändras? Finns det en lokal handlingsplan att följa? Där det finns en tydlig struktur hamnar inte ledarskapet på individnivå. Verksamhetens kvalitet ska inte bero på den enskilde individens förmåga. Det är organisationen som agerar, inte individen. I en församling är det angeläget att frågorna om ITH inte endast behandlas vid barn- och ungdomsledarsamlingar utan också av församlingens styrelse. De ansvariga i församlingen behöver ha både medvetenhet och kunskap eftersom de tar de stora besluten som rör verksamhet, medlemsvård, lokaler, personal och andra resurser. Det är angeläget att anställda och ideella ledare får tillräckligt stöd för sin uppgift. Verktyg som till exempel handledning, ledarutbildning och teamledarträffar är avgörande och det behöver finnas en plan för hur detta tillgodoses.

ÖNSKVÄRDA KVALIFIKATIONER OCH FÖRHÅLLNINGSSÄTT BLAND LEDARE

Även om det finns en god struktur och ett uttalat ledarskap behöver du som ledare också ha ett gott förhållningssätt till dig själv, barnen och verksamheten för att uppnå trygghet. Frågan "Hur relaterar jag till de barn och unga som jag möter?" är en av de viktigaste frågorna att ställa för vuxna som arbetar bland barn och unga.

I ledarrollen bland barn och unga finns några grundläggande och önskvärda kvalifikationer:

God självkännedom

God självkännedom handlar bland annat om att vara medveten om sina styrkor och svagheter. Du skall ha bearbetat dina egna trauman och svårigheter i livet, så att du inte i mötet med barn och unga riskerar att agera eller reagera utifrån dessa. Det gör du om du till exempel blir arg för egna oförrätter eller gråter över egna sorger, när det egentligen var personen framför dig som behövde din uppmärksamhet. Ditt ansvar som ledare är stort eftersom du är en förebild

och trygghet för barnen. Du behöver vara medveten om vilka känslor olika situationer och händelser slår an hos dig. Ju klarare du blir över din roll som ledare, desto mindre problem blir det. Det kan vara svårt att vara ledare för dem som står en nära som till exempel egna barn, eftersom relationen redan är formad av föräldraskap snarare än till exempel scoutledarskap.

Öppenhet och integritet

En ledare som visar öppenhet genom att vara personlig men inte privat skapar en god atmosfär och delaktighet i en grupp. Gränsen mellan att vara personlig och privat kan vara svår att dra, men en god personlig integritet hos dig själv hjälper dig att dra gränsen. Du måste alltså välja vilken information du kan ge om dig själv. Var personlig men inte privat. Det betyder att du inte alltid ska berätta om det svåra i ditt liv. Det kan leda till att barnet känner att hon eller han måste trösta dig. I vanliga samtal kan du ge och ta, det vill säga berätta om dina erfarenheter, men som ledare måste du kunna höra den andre och bära hans eller hennes ångest, oro eller ilska, utan att för den skull själv tappa balansen.

Empati

Du ska kunna känna empati och se klar skillnad mellan sympati, antipati och empati. Du ska kunna sätta dig in i varje situation utan att ta över den eller låta dina känslor styra. Empati är din förmåga till inlevelse i andras situationer och problem. Det är ett självvalt förhållningssätt till skillnad från antipati och sympati, som är resonanser av den andra partens känslor. Empatin "slår jag på" själv. Antipati/sympati är den okontrollerade känsla som väcks. Empati handlar om att förstå och respektera hur en annan person kommit fram till sin ståndpunkt, utan att man identifierar sig med denna. Att känna sympati innebär att du identifierar dig med personen, du kanske känner igen dig själv i honom eller henne. Bekymret med sympati kan vara att den kan ha ett kort bäst-före-datum och övergå i antipati. Det du älskade hos en person är det du senare avskyr. Känner du avsky för ett barn, måste du inse vad det möjligen beror på. Vad har du bearbetat? Vilka överföringar handlar det om? Vem påminner barnet dig om? Det är du som ska bearbeta och förändra beteendet, inte barnet. Det blir ditt ansvar då det är du som är ledare.

Förutsättningar för empatisk förmåga:

- Stabil identitet och självkänsla, det vill säga du ska veta vem du är och du ska ha bearbetat dina egna trauman.
- Inte vara rädd för känslor.
- Medvetenhet om känslomässiga signaler.
- Att vara trygg i sig själv och kunna sprida trygghet, det vill säga du måste kunna bära och hantera de ungas ångest.
- Du ska kunna ge både uppskattning och kritik, belöna när barnen vågar något som är bra och ta konflikten när de motarbetar sig själva eller flyr undan.

Tydlighet och delaktighet

En ledare behöver vara tydlig och förklara syftet med avsikter, förändringar eller varför vissa saker inte är tillåtna. Det skapar trygghet i gruppen. Du ska bekräfta barnen och de unga genom att se dem och respektera dem. Att lyssna på barnens tankar och idéer och låta dem vara med och påverka beslut som rör dem är viktigt för att skapa delaktighet.

Lyhördhet och uppmärksamhet

Att vara lyhörd och uppmärksam betyder att man är öppen, vaken och medveten. En ledare behöver kunna lyssna in gruppens behov och fånga upp vad som händer i olika skeden. Barn och unga som kommer till våra verksamheter kan ha med sig upplevelser och händelser som vi behöver ta hänsyn till, samtala om och kanske ge utrymme att bearbeta. Genom att vara lyhörda och uppmärksamma kan vi som ledare möta de unga där de befinner sig. Ibland måste vi vara flexibla och förändra vår planering utifrån det behov vi ser i gruppen.

Trovärdighet

Du ska vara trovärdig. Det betyder inte att du behöver vara perfekt, men du ska leva som du lär. Det är inte bara barn som hellre gör det vi gör än det vi säger. Många är de ledare som fallit på grund av att de ansett sig kunna ta större friheter än de personer de leder.

Det är viktigt att använda ett språk som skapar tydlighet och trygghet. Att skämta är okej, men vi ska aldrig skämta på någon annans bekostnad eller med en sexuell anspelning. Barn ska aldrig behöva utsättas för den sortens skämt, eftersom det kan uppfattas som en kränkning även om du inte menade det så. Använd ironi med stor försiktighet tillsammans med barn och unga samt i ert ledarteam. Det roliga som du ville få fram kan missförstås. Ironi är oftast inget som bygger upp en gemenskap.

När ett barn eller en ungdom gjort något felaktigt, försök att inte skuldbelägga utan stanna upp och fråga personen varför han eller hon gjort det. Lyssna på svaret! Försök förstå om personen mår dåligt eller vad som är orsaken till beteendet. Det är viktigt att du tar dig förbi alla axelryckningar, dålig förmåga att uttrycka sig, som ”typ, alltså, det är lugnt, chilla ner” och så vidare. Skilj mellan personen och handlingen! ”Du är okej men ditt beteende är det inte!” Lyft gärna fram det barnet eller ungdomen gör som är bra.

ATT HANTERA KONFLIKTER AV OLIKA SLAG

Det är omöjligt att helt undvika konflikter i vår verksamhet och när vi kommer tillsammans måste vi därför i bästa möjliga mån få verktyg för att kunna hantera dem. Ju mer vi förebygger och försöker eliminera dem på ett tidigt stadium, desto lindrigare blir konsekvenserna.

Börja med att lugna ner situationen och ta reda på vad som är problemet och vad det är som hänt. Lyssna på samtliga berörda och låt barnen komma till tals. Fråga även dem som gärna står tysta bredvid och lyssnar. Det är ditt ansvar som ledare att se till att alla inblandade känner sig trygga och blir lyssnade på. Fråga vad de har för förslag på lösningar och led dem fram i samtalet för att tillsammans komma överens. Ibland kanske inte alla accepterar varandras åsikter och syn på frågan men försök att hitta ett mål som innehåller relevans och respekt för alla berörda.

Att lära sig be om förlåtelse och att förlåta andra är en viktig del av att vara människa och ger förutsättningar för en ny start i en relation. När en konflikt uppstått är det viktigt att som ledare senare följa upp hur det går med samspelet mellan de barn och ungdomar som var inblandade.

Behöver samtal ske i enrum så se till att göra det i en så öppen och trygg miljö som möjligt. Meddela ledarkollegor var och hur samtalet förs. Om barnen har slagits, retats, mobbats eller utsatt någon annan i gruppen för sexuella trakasserier, skall hantering enligt er lokala handlingsplan sättas igång.

FYSISK BERÖRING – VAR GÅR GRÄNSEN?

Törs man krama ett barn? Om barnet slår sig, kan ledaren då lyfta upp barnet i sitt knä? Javisst, självklart. Beröring är viktig, men det är situationen som avgör om det är lämpligt eller inte. Det är generellt svårt att beskriva var gränsen går och ändå vet vi eller omgivningen det ofta. Till vår hjälp har vi dock några riktlinjer.

Likhet, respekt och transparens

Vi vill understryka att det ska vara barnets behov som styr och inte ledarens. En bra regel är att krama alla, inte bara ett eller några barn. Vi ska dessutom som ledare respektera att alla inte gillar kroppskontakt och därför inte vill bli kramade. Vi kan också undvika den form av lekar som inbjuder till fel sorts kroppskontakt. Kroppskontakt är inte fel i sig, men när den får fel sorts laddning uppstår bekymmer. Det kan också hända att barnet eller den unge flirtar eller till och med försöker förföra dig som ledare. Det kan vara ett sätt att visa att man vågar inför de andra, att barnet ser upp till dig, tror sig vara kär eller vill visa intimitet som ett sätt att bli accepterat och omtyckt. Det kan eventuellt vara en signal om att barnet har blivit utsatt för övergrepp. Om ett barn eller en ungdom önskar mer närkontakt med dig som ledare än vad som är lämpligt är det ditt ansvar att avbryta det på ett bra sätt som inte får barnet att känna sig dum eller skyldig.

I Trygga Händer rekommenderar gällande fysisk beröring:

- Behandla alla lika.
- Visa alltid respekt för barnet.
- Se till att gruppen är transparent.
- Framhåll barnets behov framför den vuxnes.

REKRYTERING AV LEDARE FÖR BARN OCH UNGA

När vi ska tillsätta nya barn- och ungdomsledare, behöver vi göra ett så gott förarbete som möjligt. Visst vill vi att alla ska kunna få arbeta med barn och unga men för att värna om deras bästa behöver vi skaffa oss en så god bild som möjligt av de som vi anförtror våra barn och unga till. Ibland känner vi personerna sedan tidigare och har sett hur de fungerar i jobbet. I annat fall kommer det nya människor som erbjuder sig att hjälpa till och då gäller det

att gå tillväga på ett så tillmötesgående, professionellt och tryggt sätt som möjligt. Till vår hjälp använder vi oss därför av en rekryteringsstrategi för tillsättning av anställda och ideella som ska arbeta bland barn och unga. Den finns i kapitel 10.

Det kan uppstå situationer där det framkommer av belastningsregistret att personen ni vill rekrytera inte gjort sig skyldig till något sexualbrott eller övergreppsrelaterat brott, men däremot att personen har gjort sig skyldig till andra brott som exempelvis ekonomisk förskingring eller fortkörning. Det kan vara bra att prata igenom er inställning till redan avtjänade straff för brott som inte har någon direkt relevans för just det som personen i fråga ska arbeta med. Om personen avtjänat straff som rör sexualbrott eller övergreppsrelaterade brott ska denna person inte arbeta med barn även om personen i fråga bättrat sig och ändrat sitt beteende. Risken är för stor att något barn kan utsättas för övergrepp i en sådan situation.

I Trygga Händers rekommendationer vid ledarrekrytering:

- Begär referenser.
- Begär registerutdrag ur polisens belastningsregister.
- Introduktion och handledning.

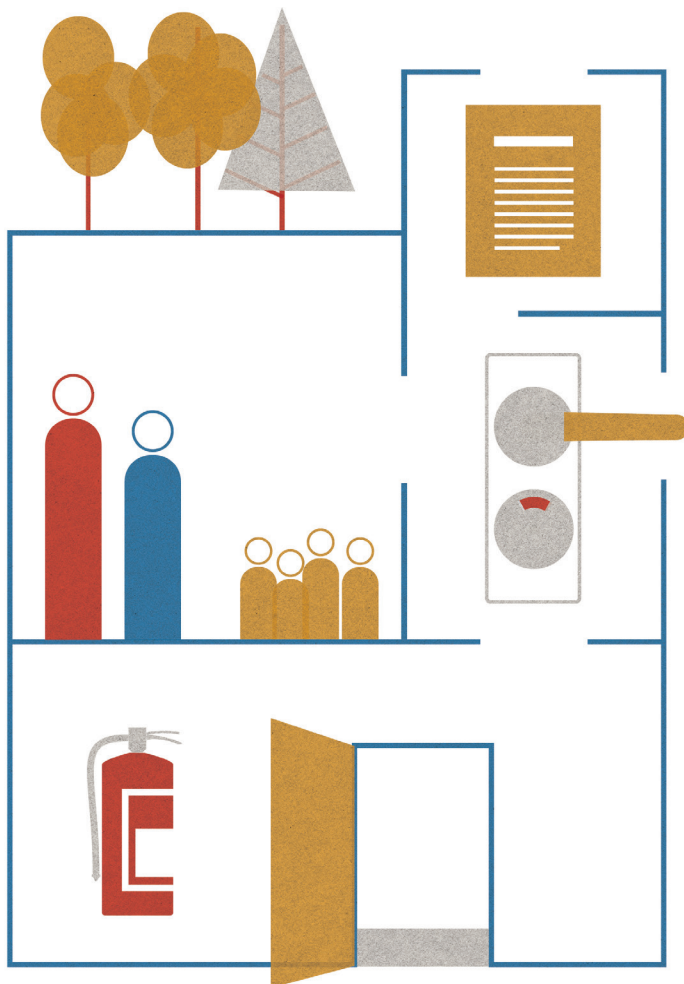
Att samtala om:

- Hur kan de önskvärda kvalifikationer och förhållningssätt bland ledare efterföljas i er verksamhet?
- Vad kan man göra om man upptäcker bristfälliga beteenden inom ledargruppen?
- Vad finns det för utmaningar och svårigheter i ert ledarskap?
- Hur kan ni som ledare ta ett större ansvar för att barn och unga skall känna sig trygga?

Vidare läsning:

- Brinna! att göra skillnad som ledare i en ideell organisation, Lisa Moraeus
- Var inte Daniel rädd i lejongropen, Handbok för barnledare, Tärnvind, Marcus Förlag
- Utrustad – tio lektioner för frivilligledarna, Reftel, Argument
- Att följa och leda, en ledarkurs framtagen av SALT - Barn och unga i EFS
- Ledarguiden del 1-3, handledning, lek och andakt, Reftel, Brosché, Argument
- Att vara ledare vid krissituation, Rehnstam, Argument
- Pedagogens idébok, Reftel, Argument
- Det bästa du har, om att förmedla tron till sina barn, SALT - Barn och unga i EFS
- Att leda barn till ett liv med Gud, Marina Andersson, LOVE
- Goda grupper: med pedagogisk dramalek, Camilla Strömberg, Argument
- Hundringen, Inspiration och praktiska tips för ledaren, Johan och Kristina Reftel, Argument

7. TRYGGA MILJÖER

Självklart ska lokaler för barn och ungdomar vara både trivsamma och funktionella, så att både barn och vuxna trivs i dem. Vi kan inte alltid välja våra lokaler utan får hålla till godo med dem som finns. Det finns dock några krav, som vi inte kan göra avkall på. Utgå från frågan: Hur kan lokalernas utformning bidra till en trygg och säker verksamhet för våra barn och unga? Ett bra redskap att använda när lokalen ska utformas är att göra en så kallad barnkonsekvensanalys för att säkerställa att barn och ungas bästa har beaktats. I korthet går en sådan analys ut på att ställa frågor: Vad? Varför? och Hur? kring barnens behov av lokalen.

Om ni har möjlighet att välja en lokal för er verksamhet:

- Välj ljusa och luftiga lokaler med mycket insyn. Det bör vara en lokal där andra kan se och höra vad som händer i rummet
- Undvik att behöva gå genom långa smala korridorer för att vara i lokaler längst bort i huset. Källarlokalerna kan ur den aspekten vara olämpliga om de saknar fönster.
- Ha inte stängda dörrar eller byt ut dörrarna mot glasdörrar som man kan se genom.

Var alltid flera ledare

För att barnen ska vara trygga och för att du som ledare ska undvika att bli anklagad för något du inte gjort, bör ni om möjligt alltid vara minst två ledare vid samlingarna. Ibland finns det fler ledare i lokalerna bredvid och då kan det vara en hjälp. Det är aldrig tillräckligt att vara den ende ledaren i hela huset ensam med barn och unga. Om en akut situation skulle uppstå till följd av exempelvis en olycka eller sjukdom är det också viktigt att vara två ledare då en av er kan behöva hjälpa ett barn medan den andra tar ansvar för gruppen.

Ni måste kunna kontrollera vem som kommer och går i lokalen där ni är. Det handlar om stölskydd och att inte obehöriga personer ska komma in och störa verksamheten.

Hur lyhört är det? Kom alltid ihåg att ha en ömsesidig respekt mellan de olika grupperna som ska samsas i lokalerna. Fundera också över om det finns säkerhetsrisker som ni behöver vara medvetna om eller åtgärda. Hur förvarar ni till exempel rengöringsmedel? Finns det fallrisker i lokalen eller stickkontakter som kan vara farliga för små barn?

Ni är skyldiga att läsa och gå igenom brandföreskrifter för lokalerna. Hur kommer barnen och de unga ut från lokalen om det brinner? Var ska ni samlas, och vem har listan över alla som är inne i lokalerna, så att ni kan pricka av om alla har kommit ut? Kontakta gärna brandmyndigheten för tips och utbildning. Ni måste även se till att ni har brandsläckare och bra utrymningsvägar samt att ni informerar barn och unga om utrymningsplan och uppsamlingsplats.

Som ledare ska du också veta till vem du ska ringa om något händer. Det räcker inte att du har telefonnummer i mobiltelefonen, du måste också ha det på en utskriven lista som finns på en säker plats enligt instruktioner för GDPR. Det är mycket bra om samma lista finns hos någon annan ansvarig för er verksamhet som du kan ringa till och be om hjälp för att ringa runt. Ge den personen så mycket information du kan, så att han eller hon kan svara på frågor och inte i sin tur väcker oro hos föräldrarna.

Om ni har möjlighet att skaffa möbler, textilier och annan inredning, är det ofta väl värt kostnaden att lägga till lite extra för att få hållfasta, smutståliga och lättvättade sådana. Inredningen bör inte innehålla material som man lätt blir allergisk av eller som samlar damm och smuts, så att känsliga personer kan få besvär.

När ni skaffar inredning till lokalen är detta ett bra tillfälle att berätta för barnen i verksamheten om sambandet mellan konsumtion och hållbar utveckling. Var föredömen och tänk på att handla ekologiskt, rättvisemärkt eller second hand. Undvik de varor där ni misstänker att det kan finnas barnarbete eller orättvisa arbetsvillkor i samband med tillverkningen.

Idag finns det mycket information om hur man kan välja så giftfria material som möjligt i inomhus och utomhusmiljö. De flesta större tillverkarna har även märkt ut varor och linjer som är bättre ur den aspekten. På naturskyddsföreningens hemsida kan man bland annat ladda ned en guide för förskolor som vill bli så giftfria som möjligt. Den kan även appliceras på annan verksamhet för barn.⁶³

I Trygga Händer rekommendationer för trygga miljöer:

Låt gärna barnen och de unga vara delaktiga i att utforma sin lokal. För dig som ledare är det några saker du ska tänka på och ta ansvar för:

- Barn och unga får inte låsa in sig i utrymmen, som du som ledare inte kan komma in i, med undantag för toaletter och duschar. När det gäller toaletter och duschutrymmen behöver du hålla ett öga på hur länge ungdomarna är där och om de går in tillsammans med någon.
- Mysiga soffor, kuddar, stearinljus skapar stämning, men det ska finnas en vuxen som ser vad som händer. Att se till att ljusen släcks är i första hand ditt ansvar.
- Det kan vara svårt att ha full koll på vad barn och unga läser, ser och lyssnar på när de är i era lokaler eftersom många har internet uppkopplat i sina mobiler. Här rekommenderar vi att ni samtalar tillsammans med barnen och ungdomarna om vad man delar med varandra och vad som kan vara olämpligt eller skadligt att se på. Mer information hittar du på i trygga händers hemsida med samtalstips, www.itryggahander.se
- Ni som ledare måste se till att tobak, alkohol eller andra droger inte finns i lokalerna eller på läger.
- Tillåt aldrig övernattning utan vuxnas sällskap. Killar delar rum/tält med killar och tjejer delar rum/tält med tjejer. Ledare ska helst inte bo i samma rum som barnen och de unga.
- Se till att barnen lämnar er verksamhet tryggt och säkert.
- Kom ihåg att begära tillstånd från föräldrar om barnen ska åka med i bil eller buss på resa arrangerad av er. Skjutsar du hem ett barn ska det vara avtalat med en förälder och helst ska man aldrig köra själv med bara ett barn i bilen.
- Förare som skjutsar barn och unga ska vara trygga chaufförer och ska ha haft körkortet i två år.

Lokal policy för trygga miljöer

För att skapa så trygga miljöer som möjligt rekommenderar vi att man upprättar och följer en lokal policy utifrån hur man kan identifiera, reagera och agera på bristfälliga beteenden och rutiner. Denna kan vara i formen av ett enklare dokument, en vägledning eller en checklista. Nedan följer våra främsta förslag som kan appliceras i alla olika typer verksamheter.

- Se till att alla ledare har gått I Trygga Händer-kursen och uppdatera regelbundet
- Var helst två ledare närvarande, meddela föräldrar/andra ledare vid underbemanning
- Se till att alla barn lämnar aktiviteten tryggt och säkert
- Om någon incident eller olycka har hänt under er verksamhet måste ni alltid informera vårdnadshavare
- Ha en kontinuerlig dialog om tryggheten i ledarteamet innan och efter aktivitet
- Ha en återkommande ITH-punkt på era ledarträffar/styrelsemöten
- Utse en I Trygga Händer-ansvarig som alltid kan kontaktas i samband med verksamheten

Vid arrangemang rekommenderar vi att ni utgår från ITH checklista för arrangemang som ni finner här.

Exempel:

Ni har haft en kvällsaktivitet för barn i er verksamhet. Barnen blir hämtade av sina föräldrar. Det är dock en åttaårig flicka som är kvar. Hennes föräldrar verkar antingen ha glömt att hämta henne eller fått förhinder. Du ska ändå åt flickans håll så du erbjuder dig att skjutsa hem henne och tänker att du ringer föräldrarna från bilen. När ni väl är i bilen inser du att du inte har flickans föräldrars telefonnummer. Ni är snabbt hemma hos dem, och mycket riktigt hade de glömt. Föräldrarna är väldigt tacksamma att du körde hem flickan och tackar så mycket för hjälpen. Ser du något eller några problem med den här situationen?

Att samtala om:

- Vad kan ni göra för att er barn- och ungdomslokal blir säkrare och tryggare?
- Hur kan ni på bästa sätt se till att barnen inte lämnas ensamma med en ledare?
- Hur skulle er lokala policy för att skapa trygga miljöer se ut?

Vidare läsning:

- Svenska kyrkans webbutbildning och Handbok för barnkonsekvensanalys
- Barnkonsekvensanalys Checklista från Gotlands Kommun
- Skapa trygga idrottsmiljöer för barn och ungdomar, Riksidrottsförbundet
- Brandmyndigheten

⁶³ Operation giftfri förskola, Naturskyddsföreningen

8.

TALA ÄR SILVER OCH TIGA ÄR GULD

Ordspråket i rubriken syftar på att det i vissa situationer kan vara bättre att vara tyst än att prata. Ibland är det till och med en plikt att vara tyst istället för att prata. Vi kallar det för tystnadsplikt. Det betyder att vi inte får berätta det vi får del av. I det här kapitlet ska vi titta närmare på vad tystnadsplikt innebär. Vad gäller i privat sektor, inom kyrkan, när man engagerar sig ideellt bland barn och unga och när man är anställd för att arbeta med barn och unga?

TYSTNADSPLIKT

Mycket kopplat till tystnadsplikt regleras via lagen och lagen skiljer på tystnadsplikt, tystnadsrätt, avtalad tystnadsplikt och anmälningsplikt. Det finns även något som kallas etisk tystnadsplikt. Etisk tystnadsplikt är den tystnadsplikt man sorterar under som ideell eller anställd ledare när man arbetar i Frälsningsarmén. Frälsningsarmén räknas också till den privata sektorn. Vi återkommer till den etiska tystnadsplikten och privat sektor men börjar med den offentliga sektorn.

I offentlig sektor, det vill säga i statens, regionernas (landstingens) eller kommunernas verksamhet är grundregeln att all information är offentlig. Detta kallas för offentlighetsprincipen. Det finns undantag då offentlighetsprincipen inte gäller. Reglerna är särskilt detaljerade kring dessa undantag eftersom offentlighetsprincipen bygger på att vi vill ha ett öppet och transparent samhälle.

Lagstadgad tystnadsplikt

Vissa områden inom den offentliga verksamheten är dock inte offentliga utan faller under så kallad lagstadgad tystnadsplikt. I frågor där information kan vara till skada för den person det gäller, om den kommer till allmän kännedom, gäller lagstadgad tystnadsplikt. Inom socialtjänsten, sjukvården och i förhållande till rikets säkerhet gäller lagstadgad tystnadsplikt. I privat verksamhet som bedrivs till exempel av Frälsningsarmén, är däremot grundregeln att allt är sekretess om det inte kan röjas utan att någon enskild person eller verksamhet, samfundet eller något företag kommer till skada.

Eftersom förhållanden som rör enskild person är sekretesskyddade även i den offentliga verksamheten, kan man säga, att människor blir dubbelt skyddade i Frälsningsarméns verksamhet.

Etisk tystnadsplikt

En långt gående etisk tystnadsplikt gäller inom Frälsningsarméns alla verksamheter. Denna tystnadsplikt är starkt bunden till vår omsorg om enskilda människors rätt till integritet och trygghet och den är avgörande för vår trovärdighet. Frälsningsarmén är en kristen rörelse och en kyrka. Barn och vuxna som kommer till oss befinner sig på en plats där de ska känna sig trygga och kunna känna förtroende och tillit.

Det är en förmån att få ha barn och unga, vuxna och äldre i vår omsorg och det sker möten, samtal och dialog i många olika konstellationer hos oss i Frälsningsarmén. I alla sammanhang där vi möter människor inom ramen för Frälsningsarméns verksamhet, är vi överens om att den etiska tystnadsplikten gäller, starkt bunden till vår omsorg om människan.

Det är viktigt att förstå att tystnadsplikt inte bara handlar om att du inte får prata om vad du hör eller tar del av utan också om varför du inte får prata. Du som är medarbetare, anställd eller frivilligarbetare förväntas ha respekt för och omsorg om barnet eller den unge du möter. Detta är grunden för den etiska tystnadsplikten du har att förhålla dig till. Om du är anställd på en institution för barn och unga eller är söndagsskoleledare på frivillig basis, är du en del av det samlade uppdraget att möta barnen och de unga med respekt och omsorg. De ska uppleva tillit, förtroende och integritet. Detta är att leva ut den etiska tystnadsplikten.

Längre fram i materialet beskrivs hur tystnadsplikten är kopplad till den anmälningsplikten du också har.

Avtalad tystnadsplikt

Avtalad tystnadsplikt innebär att parterna kommit överens om att utanför gruppen/ rummet inte säga någonting om vad som kommit fram i gruppen/rummet. De har förbundit sig civilrättsligt till tystnadsplikt genom avtal. Den tystnadsplikten är juridiskt lika bindande för anställda och frivilligarbetare som den är inom de verksamheter som har lagstadgad tystnadsplikt enligt socialtjänstlagen eller skollagen. Brott mot denna tystnadsplikt blir därför ett avtalsbrott. Ett sådant avtalsbrott kan leda till skadestånd beroende på hur stor skadan bedöms ha blivit. Bryter man mot en avtalad tystnadsplikt kan man bli personligen skadeståndsansvarig. Avtalad tystnadsplikt ger aldrig rätt att vägra vittna inför domstol såsom tystnadsrätten gör.

Det är obligatoriskt att man som ideell ledare eller anställd inom Frälsningsarmén, skriver under ett avtal gällande tystnadsplikt (försäkran om tystnadsplikt) då man ska arbeta bland barn och unga. Detta görs som ett förtydligande och för att skapa ytterligare ramar och tyngd kring vad som gäller. När du arbetar med barn och unga inom Frälsningsarmén är deras integritet viktig och de ska vara i trygga händer. Här förbinder man sig att iakttä tystnadsplikt beträffande alla personliga förtroenden, privata förhållanden och levnadsomständigheter som man kan få kännedom om i förbindelse med sitt uppdrag i Frälsningsarmén. Du som är ledare i ett annat sammanhang behöver veta om vad som gäller angående tystnadsplikt hos er.

Tystnadsrätt

Tystnadsrätt gäller specifikt den som är präst, frälsningsofficer, pastor eller annan person i motsvarande ställning inom ett trossamfund. Det innebär att man har rätt att inte vittna inför domstol om man skulle få del av information som är av brottslig karaktär. Tystnadsrätt handlar om att man som enskild individ kan söka upp en präst, frälsningsofficer eller pastor och under bikt eller avtalad själavård berätta och dela även brottsliga handlingar och detta får under inga omständigheter röjas till någon utanför rummet. Inte heller i en domstol. Har du tystnadsrätt måste du vara tyst, vad du än får kännedom om, dock under förutsättning att båda parter i förväg eller i början av samtalet klart uttalat att det är bikt eller själavård samtalet gäller. Den som har tystnadsrätt och anar att personen har för avsikt att biktta sig, måste själv ta ansvar för att fråga om det gäller bikt eller själavård. Ett samtal under tystnadsrätt får aldrig ske i förbifarten utan det måste vara tydligt uttalat vad för slags samtal det är. Samtycke till att berätta något som sagts i ett själavårdssamtal, kan inte lösa någon från tystnadsrätten. Den dag man slutar sin tjänst, eller om personen man lyssnat till dör, gäller fortfarande tystnadsplikten. Den är evig.⁶⁴

Anmälningssplikt

Anmälningssplikt till sociala myndigheter gäller för alla som yrkesmässigt arbetar med barn och misstänker eller får uppgifter om, att barn far illa fysiskt, psykiskt eller genom sexuella övergrepp. Sedan den 1 juli 2009 gäller det här också kontakter med barn i sexuellt syfte via internet eller telefon där ett möte med barnet riskerar att leda till sexuella övergrepp.

Det är alltid de sociala myndigheterna som ska göra en utredning och aldrig en privatperson eller ledare. Även om man kan tro att man hjälper till då man ställer frågor och försöker få fram information kan man göra större skada än nytta. Det är viktigt att man överlåter utredningen till socialtjänsten. I avsnittet *Att anmäla till socialtjänsten*, kan du läsa mer om hur en anmälan går till och vad du bör tänka på.

Enligt Socialtjänstlagen 14:1 är det så att var och en som får kännedom om, eller misstänker att ett barn far illa **bör** anmäla det till socialnämnden. Personer som arbetar yrkesmässigt med barn och unga **ska** enligt lag genast anmäla om man får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Det finns alltså en skillnad i lagen mellan den som yrkesmässigt arbetar bland barn och den som inte gör det.

HUR STÄLLER SIG FRÄLSNINGSARMÉN TILL ANMÄLNINGSPLIKTEN?

Frälsningsarméns policy är alltså att alla övergrepp, mot barn och unga är fullständigt oacceptabelt och kräver ett agerande. Agerandet består i att anmäla alla misstankar om övergrepp.

En utökad moralisk anmälningssplikt

Vare sig du är anställd eller arbetar ideellt, **ska** du enligt policyn anmäla. Man kan förklara det som att Frälsningsarmén ger sig själv, det vill säga sina ideella ledare och anställda (de som inte redan har lagstadgad anmälningssplikt i sin tjänst) som arbetar bland barn och unga en anmälningssplikt som de enligt lagen inte har.

Det är viktigt att du som ledare förstår att skilja mellan tystnadsplikt och anmälningssplikt. Anmälningssplikten är alltid starkare än tystnadsplikten när det kommer till misstanke eller vetskap om att ett barn far illa eller är utsatt för övergrepp. Om du får misstanke eller vetskap om något inom de ovan nämnda områdena, är det din plikt att bryta tystnaden för att anmäla och berätta det du vet. Att det fungerar så behöver förmedlas till de barn och unga som du arbetar med. Det är svårt att berätta detta för barnen när man befinner sig i en faktisk situation och något kommit fram som du behöver gå vidare med. Därför är det bra att regelbundet förklara vårt förhållningssätt och ha en pågående dialog kring dessa frågor med dem som vi arbetar med. Om vi lär oss att bli tryggare i vårt förhållningssätt i de här frågorna hjälper det barnen och de unga att förstå och veta vad som gäller och framför allt varför.

FÖRTROENDEN

Som ledare får du många förtroenden. Att barn och unga får förtroende för dig som vuxen är överlag en positiv sak. Vi vill vara trygga vuxna som barn och unga kan vända sig till. Ibland kan det vara svårt att veta hur vi som ledare ska förhålla oss till en information vi får från ett barn eller ungdom och därför ska vi aldrig lova att inget säga. Att binda upp sig vid ett tystnadslöfte till barnet kan bli problematiskt. Precis som vi har skrivit om, finns det vissa situationer där du inte kan lova tystnad och det är när anmälningsplikten är gällande. Ibland kan du också behöva tala med andra vuxna i den unges närhet för att uppmärksamma ett behov eller en situation där ni tillsammans behöver ge stöd och hjälp.

Det kan vara bra att identifiera situationer som skulle kunna uppstå där du hamnar i den här typen av svårigheter. Barnet kanske säger till dig att det bara är du som vet om det du fått veta. Ett sådant förtroende kan i inledningsskedet kännas bra och som en bekräftelse och uppmuntran för dig. Barnet tycker om dig och ger dig det här förtroendet. Barnet kan också säga till dig att det bara kommer berätta om du lovar att inte säga något. Det kan vara frestande att tänka att du måste lova att vara tyst, för att du annars går miste om viktig information. Det är ingen lätt situation att ha lovat barnet tystnad och så visar sig informationen du får del av vara av allvarligt slag. Du har fått ett förtroende från ett barn och det kan man se ur olika synvinklar. Ett barn står i beroendeställning till vuxna och måste lita på en agerande och reagerande vuxenvärld, särskilt om barnet varit med om något orättfärdigt. Vad blir kostnaden och konsekvensen för dig som vuxen, av att vara bunden av ett löfte och gå och bära på svår information om ett barn? Förtroenden från barn får aldrig ha något egenvärde för dig som vuxen och ledare. Det är alltså inte dina behov av bekräftelse som ska styra utan hela tiden barnens bästa.

En annan svårighet som kan uppstå i en arbetsgrupp eller ett ledarteam, är när inte alla ansvariga i gruppen har samma information. Informationen barnet ger kanske inte nödvändigtvis behöver delas med alla i ledarteamet då givetvis inte allt barnet delar berör så tunga ämnen som övergrepp. Det är viktigt att sträva mot att behålla möjligheten till kollektiv tystnadsplikt, det vill säga att vara transparenta i ledarteamet med sådant som alla behöver veta. Några barn kanske har särskilda behov som alla i ledarteamet behöver ha kännedom om för att kunna ge barnen det bästa bemötandet. Det är bra om barnen på den plats där du arbetar eller är ledare är medvetna om att ni utövar kollektiv tystnadsplikt hos er och förstår vad det innebär.

Kollektiv tystnadsplikt hjälper oss i förtroendesvårigheter, så att vi inte enskilt bär för tunga bördor utan delar svårigheter i ledarteamet och hela tiden sätter barnet i främsta rummet och inte oss själva.

Kom ihåg att inte utelämna föräldrarna om du får vetskap om något som gör dig orolig. När du samtalar med barnet är det bra att vara tydlig med att du gärna vill prata med föräldrarna också. Självklart pratar vi inte med föräldrarna om det kommer fram att dessa är orsak till det onda. Ta även barnets ålder i beaktande när det ska övervägas om barnet ska avgöra om föräldern ska bli inkopplad eller ej. Ju äldre barnet är, desto mer hänsyn bör tas till barnets egen vilja men även detta är beroende av vad anledningen till oro är.

Exempel:

En pojke i din barngrupp kommer fram till dig och säger att han vill prata med dig om en hemsk sak som gäller hans pappa. Han uttrycker att han bara vill säga det till dig och ingen annan samt att du måste lova att inte säga det vidare. Du tycker att det känns så bra att killen känner förtroende att prata med dig men känner dig samtidigt osäker på vad han kommer att säga. Hur hanterar du situationen?

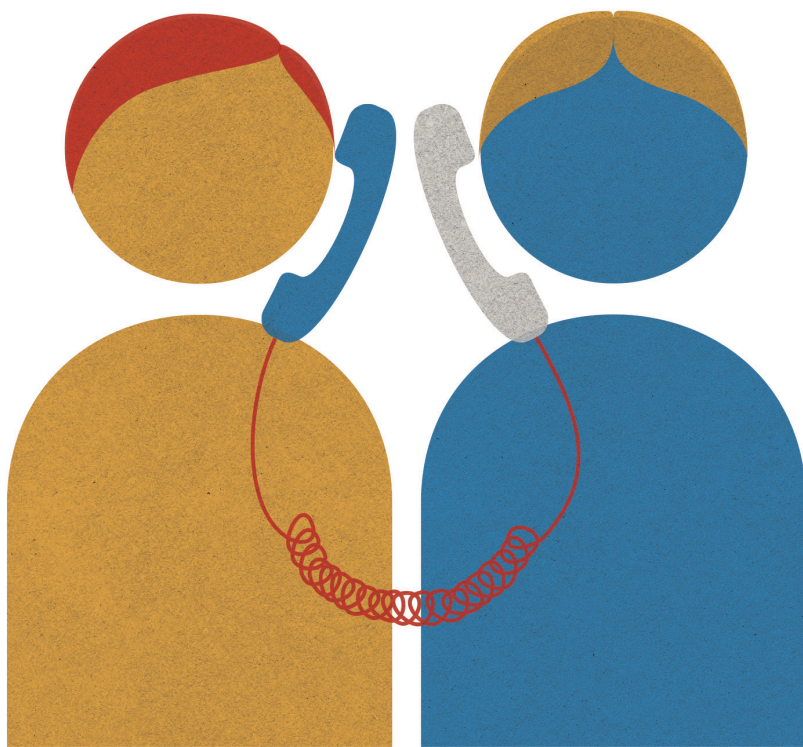
Att samtala om:

- Vad anser du om kollektiv tystnadsplikt i ett ledarteam eller en personalgrupp? Vilka fördelar och nackdelar finns?
- Hur håller man isär tystnadsplikt och anmälningsplikt på ett praktiskt och pedagogiskt sätt?
- Bör man förklara vad tystnadsplikt och anmälningsplikt innebär, för barn och unga och i så fall hur?
- Fundera över vad den etiska tystnadsplikten innebär för dig som ledare eller anställd. Vad krävs det av dig?

⁶⁴ Tystnadsplikt och sekretess i Svenska Kyrkan, Biskopsmötet 2000, rev 2004

9.

NÄR DU ANMÄLER TILL SOCIALTJÄNSTEN

Att fatta beslutet att anmäla sin oro till socialtjänsten är inte alltid enkelt. Man kan känna oro för vad som ska hända när man agerar, hur det ska bli för barnet, kanske hur föräldrarna ska reagera och vad socialtjänsten gör när de får in en orosanmälan.

Om du eller din verksamhet behöver göra en orosanmälan till socialtjänsten, underlättar det om du har kunskap om hur du ska gå till väga. Det är också bra att få inblick i vad som sker på Socialtjänsten när man gör en anmälan. Till Frälsningsarméns policy för att motverka övergrepp kommer också en handlingsplan. (*Se separata avsnitt för fullständig policy och handlingsplan där du lär dig hur du ska gå tillväga*).

Inhämta råd och stöd

Du som är ledare eller anställd ska i första hand ta kontakt med din kårledare/pastor eller närmaste chef om det finns behov av en anmälan. Vidare kan man alltid ta kontakt med Frälsningsarméns ITH-rådgivare. ITH-rådgivarnas roll är att vara lyssnande och rådgivande. Förhoppningsvis kommer ni tillsammans fram till nästa steg. Om detta blir en anmälningsprocess kan du få råd och stöd inför vidare kontakt med sociala myndigheter.

Enskilda personer kan lämna anmälan anonymt, men du som är ledare eller anställd i Frälsningsarmén ska följa vår policy och lämna ditt namn och kontaktuppgifter. Vid en anonym anmälan försvårar man för socialtjänsten då de inte kan komplettera utredningen med uppgifter av anmälaren under utredningstiden. Du behöver inte vara orolig att du står ensam när du bestämmer dig för att anmäla. Din kårledare/pastor eller närmaste chef står alltid med på anmälan.

Anmälningsprocessen

Anmälan om att ett barn far illa hemma, i skolan, på fritidsaktiviteten, i kyrkan eller någon annanstans, ska ske till socialtjänsten i den kommun där barnet eller den unge är bosatt. Anmälan kan ske muntligt eller skriftligt. Den som i sin yrkesroll enligt lag har anmälningsskyldighet bör dock göra anmälan skriftligt. Det finns inga tydliga regler om hur en anmälan måste se ut, inte heller speciella formulär att använda sig av. Du kan i princip skriva en anmälan på en liten post-it lapp och den räknas lika mycket som ett formellt skrivet dokument. Ange så utförligt som möjligt din anledning till oro, det vill säga *varför du anmäler, vem barnet är och var barnet befinner sig*. Det är också viktigt att upplysa socialtjänsten om du anser att barnet är i behov av omedelbart skydd. Glöm inte heller att lämna kontaktuppgifter så att socialtjänsten kan kontakta er för kompletterande uppgifter.

Den som blivit anmäld ska alltid informeras av socialtjänsten om att en utredning sker och personen får också veta vem som gjort anmälan. En enskild kan endast ges sekretesskydd vid mycket hotfulla situationer. Anmälaren i sin tur får enbart reda på hur anmälan gått, och endast om vårdnadshavaren i sin tur ger tillstånd till detta. Enligt Socialtjänstlagen 11:2 ska den som berörs av utredningen underrättas om att utredningen inleds (det gäller barn över 15 år och vårdnadshavare). I Socialtjänstlagen 11:2 finns dock ett undantag där man kan hemlighålla en utredning, vid behov.

Om du enbart vill diskutera med socialtjänsten om hur du ska göra i ett enskilt fall, skyddas du av sekretesslagen när du pratar med socialtjänsten. Det betyder att all personal har tystnadsplikt, och att de uppgifter du lämnat och pratat om vid möten inte får lämnas ut till

någon. Lämna inte ut namnet på den som din eventuella anmälan gäller om du endast vill ha råd, om du lämnar namn på barnet eller ungdomen måste socialtjänsten gå vidare med de uppgifter du lämnar och ta det som en anmälan.

När anmälan gjorts till socialtjänsten, kontaktar en socialsekreterare den berörda familjen för att delge dem anmälan. Socialsekreteraren gör också en förhandsbedömning av den situation som barnet befinner sig i. Förhandsbedömningen leder till ett beslut om en utredning ska startas eller om det finns för lite underlag för att starta en utredning. Om du får kännedom om nya händelser som väcker oro kring barnets situation ska du anmäla igen. Det är viktigt att förstå att ju fler anmälningar som görs till socialtjänsten om ytterligare oroande händelser på samma barn eller familj, desto mer underlag finns för att starta en utredning. Tänk inte att någon annan säkert anmält eller att det ändå inte leder någonstans om du anmäler.

Om en utredning ska göras inleds den utan dröjsmål. Utredningen ska vara klar inom fyra månader. Det händer att utredningen förlängs om det bedöms som rimligt. Det kan till exempel gälla vid en polisutredning. Om ett övergrepp skett, tar socialtjänsten ställning till om polisanmälan ska göras.

Behandling av personuppgifter

Socialtjänsten använder datorstöd för behandling av personuppgifter. De uppgifter som behandlas är namn, personnummer och adress, utredningar och beslut i sociala ärenden, journalanteckningar rörande genomförda insatser, inkomstuppgifter samt, om det behövs för utrednings- eller vårdändamål, uppgifter om hälsa. Uppgifterna behandlas enligt GDPR.

Lagar för barns rättigheter

I föräldrabalken finns bestämmelser om vilka skyldigheter föräldrar har mot sina barn och vilken omsorg barnen har rätt till. Bestämmelserna gäller bland annat vårdnad av barn, faderskap, underhållsskyldighet och adoption. Det är dessa bestämmelser och framför allt socialtjänstlagen som utgör grunden för socialtjänstens arbete med barnfamiljer. Socialtjänstlagen ska utgå från vad som är bäst för barnet. Inom socialtjänsten finns bestämmelser kring just anmälan om ett barn far illa, själva utredningen kring ett barn, försörjningsstöd/ekonomisk hjälp och också om olika åtgärder såsom placeringar där barnet får hjälp att bo någon annanstans eller andra insatser som ska hjälpa barnet. Socialtjänstlagen ska verka för barnens bästa, som det också står i FN:s barnkonvention som nu är lag i Sverige.

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) reglerar socialtjänstens åtgärder när samtycke till vård inte kan nås, det vill säga att socialnämnden och föräldrarna/vårdnadshavaren inte kommer överens om vad som ska göras. Ett barn under 18 år kan omhändertas enligt LVU, alltså få vård utan samtycke, om det brister i omsorgen i barnets hemförhållanden. Om den unge skadar sig själv kan socialtjänsten besluta om LVU upp till 20 års ålder. Vidare finns ju även bestämmelserna i brottsbalken (BrB), 6 kap samt FN:s barnkonvention att förhålla sig till, dessa har vi berört i tidigare avsnitt.

Socialtjänstens uppgift

Socialtjänstens uppgift är att, i nära samarbete med familjen, se till att barn som inte har det bra får det stöd och det skydd de kan behöva. Om ett barn riskerar att fara illa på något sätt, är det socialtjänstens uppgift att finnas för barn och föräldrar och ge dem råd, stöd, behandling och vård. Barnets bästa skall alltid stå i centrum när man bedömer om, och i så

fall vilka, stödinsatser som behövs. Om det är bäst för barnet att få bo och vårdas utanför det egna hemmet, måste socialtjänsten se till att barnet får sådan vård. Om man inte kan komma överens om vad som är bäst för barnet, har socialtjänsten skyldighet att utreda barnets behov av hjälp och skydd och att ge barnet stöd och skydd även om föräldrar/vårdnadshavare inte vill det.

SÅ HÄR GÅR EN UTREDNING TILL

När socialtjänsten får reda på att ett barn kan behöva stöd eller skydd, är socialtjänsten skyldig att se till att barnet får hjälp. Efter att en anmälan kommit in, görs en förhandsbedömning och sedan startas eventuellt en utredning. Hur går en sådan till?

Behovet kan vara uppenbart för socialtjänsten redan vid en första kontakt. Ibland kan behovet vara svårare att bedöma och socialtjänsten måste då göra en mer omfattande utredning. Två socialsekreterare är ansvariga för utredningen. Socialsekreterarna och familjen går tillsammans igenom vad som lett fram till utredningen och vilka frågor som är viktiga att få svar på.

Först gör man en utredningsplan, som beskriver på vilket sätt utredningen ska genomföras, vilka frågor som ska besvaras, vilka personer som ska kontaktas samt inom vilken tidsram detta ska ske. Sedan har socialsekreterarna rätt att ta de kontakter som behövs för att bilda sig en uppfattning om hur barnet har det. Familjen informeras alltid om vilka som kontaktas. Socialsekreterarna som gör utredningen har dock rätt att ta kontakt med vem som helst under utredningstiden utan familjens godkännande eller samtycke. Det som kommer fram under utredningen dokumenteras.

Utredningen avslutas med att socialsekreterarna gör en bedömning och beslutar om eventuell hjälp. Familjen och socialtjänsten brukar som regel vara överens om vilken hjälp barnet och familjen kan behöva. Ibland händer det att socialtjänsten ser behov av insatser för barnet men att föräldrarna inte är av samma åsikt. Då kan socialtjänsten endast ingripa om situationen är så allvarlig att det finns underlag för tvångsåtgärder enligt lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

När utredningen är färdig har socialtjänsten skyldighet att låta vårdnadshavaren och barnet, om det fyllt 15 år, ta del av utredningen. De har då möjlighet att lämna sina synpunkter och att få dessa antecknade. Den person som berörs av beslutet (barnets vårdnadshavare och barnet, om det fyllt 15 år) ska få ett skriftligt beslut där också socialtjänstens motivering av beslutet framgår.

POLISANMÄLAN

Skulle det behövas, om ett brott har begåtts, kan socialtjänsten polisanmäla händelsen. Då sker en förundersökning, och när den är klar samlas alla fakta så att åklagaren kan göra en bedömning om åtal skall väckas. Åklagaren bedömer om det är styrkt i utredningen att brott har begåtts, och att det finns tillräckligt mycket material för att leda till en fällande dom. Om åklagaren inte anser att det räcker, läggs åtalet ned, annars går det vidare i en domstols-process. Läggs det ner betyder det inte att man inte tror på barnet eller att det inte hänt något anmärkningsvärt. Det handlar om att man helt enkelt inte kan bevisa det

juridiskt. Skulle nya uppgifter komma fram senare, kan man återuppta förundersökningen. Det är polisen som kan begära läkarundersökning, husrannsakan eller annan teknisk undersökning. Utredningen ska ske så snabbt som möjligt. Går det till rättegång är barnet skyddat av sekretess och kan få hjälp av en stödperson och ett så kallat målsägarbiträde.

Vad säger lagen?

Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att alla som vistas i kommunen får den hjälp och det stöd de behöver (socialtjänstlagen 2:1). Enligt socialtjänstlagen 5:1 ska socialnämnden bland annat verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden, med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdomar som visat tecken till en ogynnsam utveckling och sörja för att barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver. Socialtjänstens ansvar för dem som har utsatts för brott regleras i socialtjänstlagen 5:11. I bestämmelsens tredje stycke markeras hur viktigt det är att barn som varit med när någon i familjen har utsatt någon annan för, eller själv utsatts för våld eller andra övergrepp får den hjälp och stöd de behöver.

Den som misstänker att ett barn misshandlas eller på annat sätt far illa bör anmäla detta även om han eller hon har skrivit på ett avtal om tystnadsplikt. Anmälningsskyldigheten väger tyngre än tystnadsplikten, både moraliskt och juridiskt.

Vad gör jag om ett barn far illa?

Om du får vetskap eller misstanke om att ett barn du har omsorg för far illa, kan du börja med att dokumentera vad du sett eller hört. Var noga med att notera datum och beskriv i vilken situation du har fått informationen. Använd gärna en egen benämning i stället för barnets riktiga namn. Se till att ingen annan kan komma åt dina anteckningar.

Är ni flera kollegor som är ansvariga för just denna verksamhet, kan ni prata om den situation som har uppstått, men kom ihåg att inte prata med någon utomstående på grund av din tystnadsplikt. Däremot kan du givetvis prata med en överordnad och/eller ITH-rådgivare.

Efter att ni diskuterat händelsen, avgör ni om ni ska prata med förälder/vårdnadshavare. Däremot får du inte prata med någon, som du misstänker kan vara inblandad i brott. Om föräldern antas vara inblandad ska den inte vidtalas.

Du ska lyssna på barnet och ge ditt stöd, men kom ihåg att du inte får påverka barnet eller börja utreda vad som hänt. Utredningen är den kommunala socialtjänstens sak. Det betyder att du inte heller får ställa ledande frågor. Du kan inte lova barnet tystnad på grund av anmälningsplikten.

Du kan också rådgöra med någon annan sakkunnig såsom Barn- och ungdomspsykiatri (BUP), Barnens rätt i samhället (BRIS), eller skolkurator. Alla dessa har i sin tur tystnadsplikt.

Sätt gärna upp information på en anslagstavla om hur barnen själva kan ta kontakt med ovanstående organisationer. Viktigt är att också informera om att BRIS är rådgivande instanser, medan BUP och skolkuratoren har skyldighet att agera om barn far illa.

På BRIS finns en telefonlinje för barn och ungdomar på telefon 116 111 och för vuxna på telefon 077-150 50 50. BRIS går också att nå på BRIS-mejlen och BRIS-chatten, se vidare www.bris.se

Om man tänker på barnets bästa är det bättre en gång för mycket än för lite, det är viktigt att visa barn att man ställer upp. För många utsatta barn kan det vara avgörande att vuxenvärlden visar sitt stöd.⁶⁵

I Trygga Händer rekommenderar:

- Etablera en kontakt till socialtjänsten i er kommun.
- Gör alltid en orosanmälan vid misstanke om att ett barn far illa. Tröskeln för vad som definieras som oro är låg och det ska den vara för att fånga upp alla tänkbara misstankar. Anmälan ska göras av ansvarig chef för er verksamhet.
- Vid omedelbar fara; kontakta polisen.

Att samtala om:

- Hur tänker du omkring påståendet att vi anmäler misstanke om övergrepp för barnets bästa?
- Vad kan det finnas för svårigheter eller orosmoment kring att göra en anmälan?
- Enligt lag ska man anmäla så fort man fattar misstanke. Konkret, vad skulle en sådan misstanke kunna vara i er verksamhet?
- Berätta gärna om egna erfarenheter kring att ha gjort en anmälan?

Vidareläsning:

- Oskyddad. Barn och ungdomar om att leva med skyddade personuppgifter, Barnombudsmannen 2015
- Signaler. Våld i nära relationer. Barn och ungdomar berättar, Barnombudsmannen 2012
- Anmäla oro för barn - Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare, Socialstyrelsen 2014
- BRIS för vuxna
- Dina rättigheter, Rädda barnen
- LVU, Handbok för socialtjänsten
- Anmälan till socialnämnden vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa, Socialstyrelsen

⁶⁵ Tillsynsavdelningen, Socialstyrelsen

10.

I TRYGGA HÄNDER

REKRYTERINGSSTRATEGI

Riktlinjer

Alla barn och unga skall känna sig trygga och välkomna till Frälsningsarmén. Därför vill vi utbilda medvetna och modiga ideella ledare och anställda som är redo att ta ansvar för sin omgivning. Rekryteringar och tillsättningar av samtliga befattningar, såväl när det gäller anställningar som ideella uppdrag, skall därför ske med största noggrannhet. Tänk på att inte på förhand skriva under anställningshandlingar innan nedanstående begäran har skett. Med anledning av ovanstående begär Frälsningsarmén att referenstagning och uppvisande av begränsat registerutdrag skall ske vid tillsättning av samtliga befattningar inom Frälsningsarméns verksamheter där man direkt och regelbundet kommer i kontakt med barn och unga upp till 18 år.

För ideella uppdrag utgör denna rekryteringsstrategi de två obligatoriska delarna. För anställningar är denna rekryteringsstrategi ett komplement till personalsektionens rekryteringsarbete.⁶⁶

BEGÄRAN OM REFERENS

Syftet med referenstagning är att kontrollera och komplettera uppgifter om den sökandes lämplighet. Referenstagning sker för att kunna kvalitetssäkra verksamhetens trygghet och säkerhet ur barnets perspektiv. Intagna referenser skall vara minst två. Referenserna skall ges av utomstående för att utesluta personliga intresseförbindelser eller förhållanden som kan likställas med jäv. För mer vägledning, kontakta Frälsningsarméns personalkontor.

BEGÄRAN OM REGISTERUTDRAG UR BELASTNINGSREGISTRET

Ett andra säkerställande för Frälsningsarméns ideella ledare och anställda, som kommer i kontakt med barn och unga upp till 18 år, är att begära uppvisande av registerutdrag ur belastningsregister. ⁶⁷ Frälsningsarmén har, både som professionell arbetsgivare och ideell uppdragsgivare, möjlighet enligt lag att begära ett registerutdrag ur belastningsregistret. Från och med 2013 finns ett förstärkt lagskydd att efterfråga detta inom samtliga verksamhetsområden bland barn och unga upp till 18 år. Detta registerutdrag skall utkrävas av samtliga personer, utan undantag, som söker anställning eller ideellt uppdrag inom Frälsningsarméns arbete bland barn och unga. Detta görs för att säkerställa att den sökande inte har blivit dömd för de brott som det begränsade registerutdraget omfattar: sexualbrott, barnpornografibrott och våldsbrott. Förnyelse av begäran om registerutdrag skall göras för alla var tredje år. Det är den lokala kårledaren/verksamhetschefen eller motsvarande som ansvarar för att detta efterföljs.

Tillvägagångssätt

Informera verksamhetens ledare och anställda att från dem som direkt och regelbundet möter barn och ungdomar begär vi uppvisande av registerutdrag ur belastningsregistret. I informationen bör det framgå att detta är ett komplement som ligger i linje med Frälsningsarméns etiska riktlinjer och moraliska ansvar inom vårt I Trygga Händer-arbete med syfte att förebygga och motverka övergrepp bland barn och unga. Det är kårledarens/verksamhetschefens ansvar att utifrån vad som står i registerutdraget besluta om personen är lämplig att erhålla den tilltänkta uppgiften. I ansvaret ryms även möjligheten att delegera ansvaret till en, eller företrädesvis två personer, som med hög integritet och förtroende är lämpliga för uppdraget.

1. Be sökanden ta kontakt med polismyndigheten och begära registerutdrag

- Registerutdrag kan beställas via e-tjänst (exempelvis mobilt bank-id) på polisens hemsida www.polisen.se. Det går också att beställa blankett på hemsidan eller ringa 010-5633 502.
- Välj kategorin "Övrigt arbete med barn" eller "Arbete i skola och förskola" alternativt "Arbete vid HVB hem"
- Om du väljer att använda blankett skall den fyllas i och skickas till registerutdrag@polisen.se eller

Polismyndigheten
Box 757
981 27 Kiruna

- Registerutdraget skickas sedan till den sökandes folkbokföringsadress

2. Be den sökande att uppvisa registerutdraget för kårledare/ verksamhetschef eller av denne utsedd person.

- Den sökande har möjlighet att lämna utdraget öppet.
- Kontrollen genomförs i sökandens närvaro.
- Ett registerutdrag är giltigt i ett år.

3. Lagen föreskriver att en kontroll av ett registerutdrag inte får dokumenteras på något annat sätt än genom en anteckning om att utdraget uppvisats.

- Förslagsvis görs detta med information om "uppvisat" eller "ej uppvisat" i ett aktuellt register eller likande. Eventuella noteringar från registerutdraget noteras ej och listan förvaras på säkert ställe.

4. Registerutdraget ska alltid lämnas tillbaka till personen som det omfattar, direkt efter att kontrollen är utförd.

5. Om registerutdraget innehåller för uppdraget negativ information, fattar kårledaren/verksamhetschefen i samverkan med divisionschef beslut om personens eventuella uppdrag.

- Den kontrollerade personen ska få ett snabbt besked om denne erbjuds det tilltänkta uppdraget eller ej. (För vidare arbetsrättsliga åtgärder skall Frälsningsarméns personalkontor kontaktas.)

Närmare frågor om utdrag ur belastningsregistret kan besvaras på mrbr@polisen.se
Vid eventuella frågor om tillvägagångssätt kan kontakt tas med Frälsningsarméns I Trygga Händer-rådgivare, 08-562 282 00 eller itryggahander@fralsningsarmen.se

⁶⁶ Mer information för frälsningsofficerare finns i "Order och reglementen" och för civilanställda i handboken "Att rekrytera civilanställd personal". Information kan också fås i kontakt med Frälsningsarméns personalkontor på 08-562 282 00.

⁶⁷ Detta sker ur Rikspolisstyrelsens belastningsregister enligt 9§ 1st i lag (1998:620) om belastningsregister.

II.

I TRYGGA HÄNDER

POLICY

I Trygga Händer är en etisk vägledning för Frälsningsarméns arbete bland barn och unga. Frälsningsarmén vill främja varje individs fysiska, psykiska, sociala, moraliska och andliga välbefinnande. Frälsningsarméns policy är att övergrepp mot barn och unga är fullständigt oacceptabelt inom all vår verksamhet.

Varje medarbetare har ansvar för att förebygga övergrepp mot barn och ungdomar som deltar i vår verksamhet. Varje händelse i form av övergrepp ska tas på största allvar och den som får kännedom om en sådan händelse ska agera i enlighet med Frälsningsarméns handlingsplan.

Målet är att all vår verksamhet skall vara fri från alla former av övergrepp. Därför skall alla, som i vår verksamhet kommer i kontakt med barn och unga, genomgå utbildningen I Trygga Händer. Målet med utbildningen är att lära sig identifiera, reagera och agera på alla former av övergrepp. Vidare är avsikten att i alla sammanhang visa på barnets fullvärdiga rättigheter och unika värde och som en konsekvens av detta utveckla och kvalitetssäkra vår verksamhet

gentemot oss själva och samhället.

Kursen leds av utbildade kursledare från Frälsningsarmén. Utbildningsmaterialet vänder sig främst till dem som professionellt eller ideellt arbetar med barn och unga upp till 18 år men är tillämpbar även inom Frälsningsarméns övriga verksamhetsområden.

Vägledande principer

Frälsningsarmén ställer sig till fullo bakom FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen). Frälsningsarmén ska ta alla misstankar om övergrepp på största allvar. Ärenden om övergrepp ska anmälas och utredas i enlighet med utarbetad åtgärdsplan I Trygga Händers handlingsplan. Vid behov av vidare stöd och diskussion om hur ärendet ska handläggas, samt tillvägagångssätt vid åtgärd, ska kontakt tas med närmaste chef och/eller ITH-rådgivare. När misstankar om övergrepp väcks, behöver samtliga parter personligt stöd, samtidigt som bakgrunden till misstankarna utreds. Se vidare i utbildningsmaterialets handlingsplan.

Frälsningsarmén lyder under den svenska lagstiftning som finns rörande fysiska och psykiska övergrepp. Denna regleras huvudsakligen i brottsbalkens 4:e till 6:e kapitel med uppdelning i följande kategorier:

- Brott mot liv och hälsa innefattande bl.a. misshandel, olaga tvång, grov fridskränkning, olaga hot och ofredande.
- Ärekränkingsbrott som innefattar bl. a. förtal och förolämpningar.
- Sexualbrott har högst uttömmande brottskatalog. Här innefattas våldtäkt, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, sexuellt utnyttjande av barn, samlag med avkomling, utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling, sexuellt ofredande, barnpornografibrott samt kontakter med barn i sexuellt syfte.

I straffrättslig mening räknas som barn den som inte fyllt 15 år. Det är utnyttjandet och kränkningen av någons integritet som avgör om det är övergrepp, inte arten eller graden av handlingen i sig, exempelvis

- Alla kränkande sexuella handlingar där förövaren är en person i överläge, som utnyttjar någon annan för sina egna behov, psykiskt eller fysiskt.
- Att visa pornografiska bilder.
- Att komma med sexuella förslag.

Oavsett fastställda definitioner av övergrepp i lagens mening påtalar vi att det alltid är den utsatta som definierar vad som är ett övergrepp eller inte. Därför vill Frälsningsarméns utöver sitt lagstadgade ansvar uttrycka ett utvidgat moraliskt ansvar som utgår från vår kristna värdegrund. Detta tar sin utgångspunkt i den människosyn som påtalar var människas fulla och okränkbara värde.

Alla övergrepp handlar om makt, en vuxens makt över ett barn eller någon annan, eller ett barns övertag över ett annat. Att skydda alla som på något sätt har en svagare position i vårt samhälle, barn, unga eller andra, är därför vår uttalade moraliska skyldighet. Med detta menas ett särskilt uttalat ansvar för att förebygga alla former av övergrepp.

Med utgångspunkt i barnets rätt till en fysisk, psykisk, social, moralisk och andlig utveckling påtalar vi därför att vårt utvidgade etiska ansvar innebär att all verksamhet som utgår från en kristen värdegrund skall ske utifrån barnets perspektiv i enlighet med ovan sagda.

Alla former av diskriminering är oacceptabla och i lagens mening förbjudna med grund i diskrimineringslagen enligt följande grunder:

- kön
- könsidentitet eller könsuttryck
- etnisk tillhörighet
- religion eller annan trosuppfattning
- funktionsnedsättning
- sexuell läggning
- ålder

Frälsningsarmén ska ge stöd till polisens och de kommunala socialförvaltningarnas utredningar. Medverkan i andra utredningar, såväl interna som externa, får inte ske annat än med tillstånd av programchef/chefssekreteraren.

Anmälningsplikt

Anmälningsplikt till sociala myndigheter om barn far illa fysiskt, psykiskt eller genom sexuella övergrepp gäller för alla som yrkesmässigt arbetar med barn. Sedan den 1 juli 2009 gäller detta även kontakter med barn i sexuellt syfte via internet eller telefon. Anmälaren får inte utreda misstankar själv. Frälsningsarmén har valt att utöka anmälningsplikten och gör därmed tolkningen att under de ”som yrkesmässigt arbetar med barn” innefattar samtliga verksamma, såväl anställda som ideella, som arbetar bland barn och unga inom Frälsningsarmén. Utöver detta har varje medborgare en så kallad allmän anmälningsplikt till polisen om annan allvarlig brottslighet.

Etisk tystnadsplikt

Alla som arbetar inom Frälsningsarmén har en långtgående etisk tystnadsplikt. Denna tystnadsplikt är starkt bunden till vår respekt för var människas rätt till integritet. För att formellt fastställa att Frälsningsarméns etiska tystnadsplikt upprättas, då parterna kommer överens, ett särskilt avtal, under en så kallad avtalsreglerad försäkran om tystnadsplikt. Detta gäller för såväl anställda som ideella. Det man då förbinder sig är att iaktta tystnadsplikt beträffande alla personliga förtroenden, privata förhållanden och levnadsomständigheter som man kan få kännedom om i förbindelse med sitt uppdrag i Frälsningsarmén. Utöver detta återfinns den lagstadgade tystnadsplikten som gäller i förhållande till rikets säkerhet och dessutom i sjukvård och socialvårdsfrågor där informationen, om det kommer till allmän kännedom, kan vara till skada för den person som det gäller.

12.

I TRYGGA HÄNDER

HANDLINGSPLAN

Åtgärdsplan vid övergrepp eller misstanke om övergrepp

- Kontakta verksamhetsansvarig eller din närmaste chef. I fall där kårledare/ verksamhetsansvarig eller närmaste chef är inblandad; kontakta istället överordnad chef. Berätta om anledningen till väckta misstankar.
- Dokumentera vad du har sett eller hört med initialer och datum. Du kan också göra en kort sammanfattning av hur du uppfattat situationen och agerat. *Men du får inte, på egen hand, ställa frågor eller påbörja en utredning.*
- Rådgör med I Trygga Händer-rådgivare på programsektionen. (08-562 282 00)
- Om misstanke gäller någon anställd ska kontakt tas med kårledare/ verksamhetsansvarig/närmaste chef alternativt överordnad chef som informerar personalsektionens chef.
- Övriga misstankar rapporteras till programsektionens chef via divisionschefen alternativt överordnad chef och/eller ITH-rådgivare.
- Se till att den som blivit utsatt får stöd av någon.
- Du ska fortsätta att lyssna och försöka att komma ihåg det som sägs och dokumentera det.

- Utredning om övergrepp på barn och ungdomar görs av kommunens socialtjänst eller polisen. Övrig intern eller extern utredning får endast ske med skriftligt tillstånd av programchef/chefssekreteraren. Sådan utredning dokumenteras i samråd med anmälaren och kårledare/verksamhetsansvarig, alternativt överordnad chef. Dokumentationen angående anställda skickas till personalsektionen.

Vid anmälan bör följande åtgärder vidtas

- Anmäl till aktuell myndighet, det vill säga kommunens socialförvaltning eller polisen. Se vidare utbildningsmaterialet, avsnittet om tystnadsplikt och anmälningsplikt.
- Vid omedelbar fara skall kontakt med polisen ske på telefonnummer 112 eller 11414
- Kontakta även berörd divisionschef/närmaste chef, alternativt överordnad chef och om det gäller anställda, även personalsektionens chef. Den du rapporterar till för sedan informationen vidare till chefssekreteraren som är ytterst ansvarig för att kvalitetssäkra Frälsningsarméns verksamhet i dessa frågor.

Åtgärd vid avslöjande av någons utsatthet för övergrepp

- Lyssna och ta emot det som sägs.
- Erbjud ditt stöd men förklara även att du måste föra informationen vidare till personer som kan hjälpa till, under förutsättning att informationen inte gavs under tystnadsrätt (endast för präst, frälsningsofficer eller pastor). Se vidare i utbildningsmaterialet om tystnadsplikt och anmälningsplikt.
- Agera i enlighet med åtgärdsplanen vid misstanke om övergrepp. Se ovanstående stycke.

Åtgärd när någon inom verksamheten anklagas för övergrepp

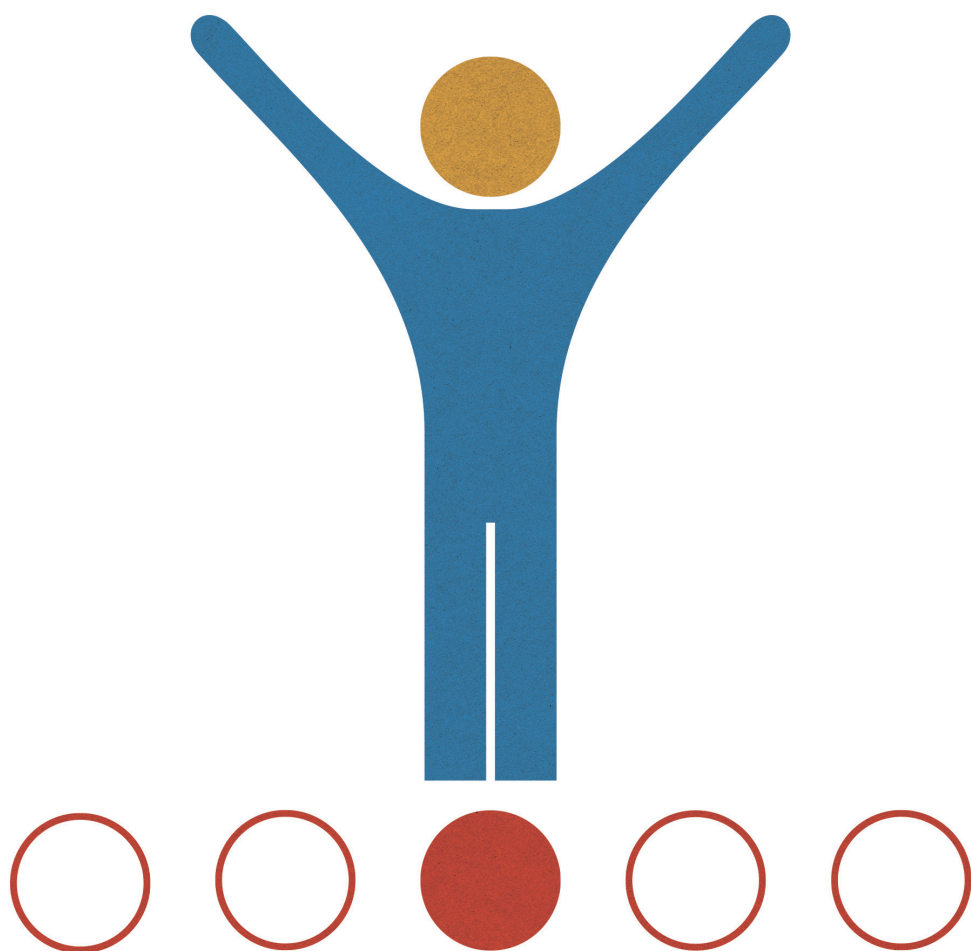
- Agera i enlighet med åtgärdsplanen vid misstanke om övergrepp. Se ovanstående stycke.
- När misstankar om övergrepp väcks, behöver samtliga parter personligt stöd, samtidigt som bakgrunden till misstankarna utreds. Eftersom en misstanke kan vara felaktig, är det viktigt att värna om att ingen person skuldbeläggs eller att ett rykte uppstår.

Åtgärd om du själv utsatts för övergrepp

- Kontakta kårledare/verksamhetsansvarig eller din närmaste chef. (Om kårledare/verksamhetsansvarig eller närmaste chef är inblandad, kontaktar du överordnad chef.)
- Den du rapporterat till ska sedan agera i enlighet med ovanstående åtgärdsplan vid misstanke om övergrepp.

I Trygga Händers rekommendation:

- Samtala med din kårledare, pastor eller närmsta chef om hur och varför du har misstankar eller hur du fått dem berättade för dig.
- Dokumentera vad ni sett/hört och hur ni agerat.
- Sätt under alla omständigheter barnets trygghet och säkerhet främst.
- Vid akut fara eller brottslig gärning gör en omedelbar polisanmälan.
- Anmäl alltid misstanke om övergrepp till socialtjänsten.
- Ha en handlingsplan i beredskap i kåren.

KÄLLOR

Böcker, skrifter och rapporter

Ett år av pandemin – konsekvenser för barn och framtida risker. Rädda barnen, 2021

Unga, sex och internet efter # metoo. Allmänna barnhuset, 2021

Första året med pandemin om barns mående och utsatthet. BRIS 2021

Allt som inte är ett ja är ett nej. En rapport om barns utsatthet för sexualbrott i vardagen och vilka strategier de har för att skydda sig. Ecpat 2021

Vad föräldrar inte vet. Men behöver veta om barns tillvaro och risker på nätet. Ecpat 2021.

Multiutsatta barn – om barn som utsatts för flera typer av barnmisshandel. Allmänna barnhuset, 2020.

Min tur att berätta. Barns röster om att leva med våld. BRIS 2020

Andlig utveckling och FN:s Barnkonvention, En studie av diskursiva praktiker, Peter Kempe, Örebro Missionsskola, Örebro Teologiska Högskola, 2008

Barn som utsatts för fysiska Övergrepp, Socialstyrelsen 2010

Trygge Rom, Engedal, Persson og Torp, Verbum 2013

Väld mot barn; En rapport om andelen uppklarade anmälningar av barnmisshandel, Stiftelsen Tryggare Sverige oh BRIS 2014

Ses offline? Ett metodmaterial om unga, sex och internet, ungdomsstyrelsen 2014

ECPAT, Barnsexhandel, kommersiell exploatering av barn, Helena Karlén m-fl 2009

Schysst på nätet, en pedagogisk handbok om e-mobbning, Friends 2008.

Ungdomar, stress och psykisk ohälsa. Analyser och förslag till åtgärder. Slutbetänkande av Utredningen om ungdomars psykiska hälsa. SOU 2006:77.

Lindblad F, Lindgren C. Välfärdslandets gåta. Varför mår barnen inte lika bra som de har det? Stockholm: Carlssons bokförlag; 2009.

Tystnadsplikt och sekretess i Svenska Kyrkan, Biskopsmötet 2000, reviderad 2004

Tystnadspliktens gränser, Svenska Missionskyrkan 2004

Introduktion till Barnkonventionen, Unicef

Ekumeniska Riktlinjer vid Sexuella Övergrepp, Sveriges Kristna Råd, uppdaterad 2014

Se hela mig, Barnens egna ord om sin psykiska ohälsa, Studie från BRIS 2012.

Safe and Sound, The Salvation Army UK, 2007

Ungdomar, stress och psykisk ohälsa. Analyser och förslag till åtgärder. Slutbetänkande av Utredningen om ungdomars psykiska hälsa. SOU 2006:77.

Välfärdslandets gåta. Varför mår barnen inte lika bra som de har det? Lindblad F, Lindgren C. Stockholm: Carlssons bokförlag; 2009.

Att fortsätta leva, Handbok om sexuella övergrepp, konsekvenserna och hur man kan hjälpa, HOPP Riksorganisationen mot sexuella övergrepp, 2012

Var går gränsen?Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott, Brottsförebygganderådet

Websidor och länkar

www.barnkonventionen.se

www.allmannabarnhuset.se

www.do.se

www.ecpat.se

www.unicef.se

www.raddabarnen.se

www.kunskapsguiden.se

www.lakartidningen.se

www.regeringen.se

www.surfalugnt.se

www.1177.se

www.barnombudsmannen.se

www.umo.se

www.friends.se

www.dinarattigheter.se

www.polisen.se

www.imy.se

www.barnrattsdagarna.se

www.bris.se

www.psykologiguiden.se

www.scouterna.se

www.startaom.se

I Trygga Händer är en etisk vägledning för Frälsningsarméns arbete bland barn och unga. Frälsningsarmén vill främja varje individs, fysiska, psykiska, sociala, moraliska och andliga välbefinnande. Frälsningsarméns policy är att övergrepp mot barn och unga är fullständigt oacceptabelt inom all vår verksamhet. Varje medarbetare har ansvar att förebygga övergrepp mot barn och unga. Målet är att all vår verksamhet skall vara fri från alla former av övergrepp. Detta material vänder sig till alla som arbetar bland barn och unga.

